

OLIPA KERRAN ERO

Miten kuvakirjat kertovat lapselle erosta

Nina Purasmaa

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2014
Sosionomi
Sosiaalityö ja palveluohjaus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

PURASMAA, NINA:
Olipa kerran ero
Mitä kuvakirjat kertovat lapselle erosta

Opinnäytetyö 59 sivua, joista liitteitä 1 sivua
Maaliskuu 2014

Tässä opinnäytetyössä selvitettiin, miten kuvakirjat kertovat lapsille vanhempien erosta, miten kuvakirjojen kerronta vastaa sitä, mitä teorian pohjalta tiedetään lapsen kokevan vanhempien erotessa, ja millainen on lasta tukeva ja auttava eroa käsittelevä kuvakirja. Sivuteemana tarkasteltiin, kenen näkökulma kirjoista välittyy ja onko kuvakirjojen kerronta muuttunut vuosikymmenten saatossa erojen yleistymisen myötä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa kuvakirjatutkimuksen, perhe-käsitteen ja eroa tutkivien teorioiden pohjalta.

Tutkimus toteutettiin sisällönanalyysinä. Tutkimusta varten tutustuttiin Lastenkirjainstituutissa lastenkirjojen tietokantoihin ja kuvakirjojen luokittelun historiaan perusteltavan ja luotettavan hakukriteerin varmistamiseksi. Perusteltavien hakukriteerien valitsemisen jälkeen aineistoksi saatiin kaksikymmentä kuvakirjaa. Näistä viisitoista valikoitui varsinaiseksi tutkimusmateriaaliksi täytettyään kaikki asetetut eroa käsittelevän kuvakirjan kriteerit. Nämä kirjat sijoittuivat vuosien 1973 ja 2013 välille ja edustivat sekä kotimaista että käännettyä kuvakirjallisuutta.

Tutkimus osoitti, että kuvakirjat kertovat erosta varsin realistisesti. Kuvakirjojen kerronta noudattaa melko hyvin samoja tunneskaaloja ja käytösmalleja, joita tiedämme lapsen käyvän läpi vanhempiensa eron vuoksi. Poikkeuksiakin löytyi. Tutkimus perustelee lasta auttavan ja tukevan vanhempien eroa käsittelevän kuvakirjan kriteerit, joita ovat voimavaralähtöisyys ja lapsen tunteiden huomioon ottaminen. Lasta auttava ja tukeva kuvakirja on empaattinen, mutta toiveikas. Kuvitus tukee hyvin kerrontaa eikä muodosta ristiriitaa kirjoitetun ja kuvatun välillä.

Opinnäytetyön tulokset ovat hyödynnettävissä erilaisissa lapsiin, eroon tai kuvakirjojen käyttöön liittyvissä hankkeissa ja projekteissa sekä esi- ja alkuopetuksessa. Tutkimuksesta saadut tulokset vahvistavat, että kuvakirja on toimiva väline arvojen ja taitojen välittämisessä lapselle.

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Degree programme in Social Services

PURASMAA, NINA:

Once upon a time there was a divorce
How Children's Picture Books Describe Parents' Divorce

Bachelor's thesis 59 pages, appendices 1 pages
March 2014

The purpose of this thesis was to study how children's picture books describe parents' divorce, how it correspond to known theories about children's experiences, and what a supportive picture book about divorce is like. Additionally, it was studied whose perspective is conveyed in the books and whether the storytelling in picture books has changed over the decades as divorces have become more common. The aim was to produce new knowledge based on picture book research, family concept, and existing theories about divorce.

The method was content analysis. The initial search resulted in twenty picture books, which was reduced to fifteen after justifiable search criteria were fulfilled.

The results show that picture books describe divorce in a rather realistic manner. The storytelling in the picture books follows very similar emotion scales and behavior models which children are known to go through when parents are divorcing. Nevertheless, there were exceptions. A helpful and supportive children's book about divorce is empowerment oriented and takes the child's emotions into consideration. The illustration supports the text without contradicting it.

These results can be utilized in different projects involving children, divorce, or picture books, as well as in preschool and primary education. The results confirm that the picture book is a functional tool in conveying values and skills to children.

Key words: picture books, children of divorce, divorce, child centered

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TARKOITUS	8
2.1	Lähtökohdat	8
2.2	Tutkimustehtävä ja kysymykset.....	9
2.3	Opinnäytetyön toteutus	9
3	KIRJALLISUUDEN TUTKIMUSTA	11
3.1	Kuvakirjojen historia	11
3.2	Kuvakirjan määritelmä	13
3.2.1	Kuvan tehtävä kuvakirjassa.....	13
3.2.2	Käännetty kuvakirja	15
3.3	Kuvakirjojen tarkoitus	16
4	ERO LAPSIPERHEESSÄ	18
4.1	Perhe ja ero tutkimuksen valossa.....	18
4.1.1	Perhe.....	18
4.1.2	Erojen yleistyminen	19
4.1.3	Huoltajuus	20
4.1.4	Ero ja lapsen kehitys	21
4.2	Ero ja lapsen reagointi	22
4.3	Miten lapsi selviytyy erosta	23
4.4	Lapsi ja vanhemman uusi kumppani	24
5	OPINNÄYTETYÖN AINEISTO JA MENETELMÄT.....	26
5.1	Valittavat kirjat	26
5.2	Kirjojen analysointi.....	28
5.3	Kirjojen yleisimmät teemat.....	31
5.3.1	Selviytyminen	31
5.3.2	Suru, pettymys ja ikävä.....	34
5.3.3	Vaara	37
5.3.4	Vanhempien suhde ja vanhemmuus eron jälkeen	38
5.3.5	Vanhempien uudet kumppanit	41
6	TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO	45
6.1	Tyypillinen eroa käsittelevä kuvakirja.....	45
6.2	Muita huomioita.....	45
7	TULOSTEN TARKASTELUA	47
8	POHDINTA.....	50
8.1	Johtopäätökset.....	50

8.2 Oman työn arviointi	51
8.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	53
8.4 Kehittämisehdotus ja jatkotutkimusaiheet	54
LÄHTEET	56
LIITTEET	59

1 JOHDANTO

Vanhempien ero koskettaa nykyään n. 30 000 lasta vuosittain. Heistä suurin osa on alle kouluikäisiä. Ero ilmiönä on yleistynyt muutamassa vuosikymmenessä. Samaan aikaan perhekäsitys on laajentunut ydinperheen ulkopuolelle kattaen erilaisia variaatioita. Biologisen perheen lisäksi voidaan puhua sosiaalisesta perheestä, jolloin sen sisäiset ihmissuhteet määräytyvät toisella tapaa, kuin perinteisessä perhemallissa. Eroista on saatavilla runsaasti kirjallisuutta ja tutkimustuloksia eri näkökulmista katsoen.

Hyvä kuvakirja on taitaen rakennettu kokonaisuus, joka miellyttää sekä aikuista, että lasta. Kuvakirja voi opettaa, viihdyttää ja auttaa tunteiden käsittelyssä. Kuvakirjan lähtökohtana on usein ongelma, jota lähdetään tarinan avulla ratkaisemaan. Kuvituksella on oma tärkeä merkityksensä ja se kulkee yhtä matkaa tekstin rinnalla, muodostaen dialogisen kokonaisuuden. Kirja kuvastaa omaa aikaansa. Viime vuosina lastenkirjoissa on nostettu rohkeasti esiin varsin rankkoja aiheita. Kirja onkin turvallinen tapa käsitellä yhdessä aikuisen kanssa vaikkapa kuoleman tai sairauden teemoja, mutta varsinainen anti tulee tarinan herättämän keskustelun myötä. Kuvakirjoja luetaan lapsille mm. kirjastoissa, kerhoissa, päiväkodeissa, kouluissa ja tietenkin myös kotona. Ei ole lainkaan yhdentekevää, mitä lapsille luemme.

Kiinnostuin opinnäytetyön aiheesta oman taustani kautta. Äitiurani on käsittänyt nyt seitsemäntoista vuotta, neljä lasta ja pitkän avioliiton, joka päättyi eroon. Näiden vuosien aikana olen lukenut lapsilleni kuvakirjan poikineen ja huomannut, miten paljon kirjoissa on paitsi tarjontaa, myös laadullista vaihtelua. Toiset kirjat ovat olleet avuksi elämän pulmatilanteissa, toisista on paistanut läpi kirjailijan asenteellisuus tai jopa silkka tietämättömyys. Herääkin kysymys, kenen näkökulmista, tarpeesta ja tilauksesta kirja on lopulta kirjoitettu.

Sosiaalialan opiskelijana haluan ymmärtää syvällisemmin kuvakirjojen käyttämisestä nimenomaan vaikeiden asioiden käsittelyyn ja ongelmien ratkaisuun, ja kenties käyttää hankittua osaamista mahdollisiin tuleviin jatko-opintoihini. Syvennän koulutuksessani saamaani oppia aineiston analysoinnista ja oleellisen tiedon poimimisesta. Opinnäyte-

työni on suunnattu vanhemmille ja lasten läheisille, lasten kanssa työskenteleville ja ylipäätään kuvakirjoista kiinnostuneille. Aikuisen tulisi pystyä luottamaan, että kuvakirjoille tyypillinen ongelmalähtöisyys ja kasvatuksellisuus tarjoavat lukuelämyksen, joka jollain tapaa tukee lasta, eikä ainakaan alleviivaa ahdistavan elämänvaiheen rankkuutta.

Lastenkirjallisuuden tulkinnasta on olemassa paljon materiaalia, kuitenkin aineistoa juuri vanhempien eron näkökulmasta ei löytynyt. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa uutta tietoa kuvakirjoista nimenomaan erokäsitteen kautta. Tulen opinnäytetyössäni käyttämään kvantitatiivista tutkimustapaa yhdistettynä kvalitatiiviseen kerrontaan. Työn teoriapohjan perustan eroa ja perhettä käsitteleville kirjallisuudelle, lastenkirjallisuuden tutkimukselle ja tilastotiedoille, keskittyen kuitenkin rajaamaan aiheen täyttämään tietyt kriteerit, jotka avaavat varsinaisessa tekstiosuudessa. Haluan tutkia miten hyvin kuvakirjojen maailma vastaa sitä, mitä tiedämme lapsen kokevan todellisuudessa vanhempien erotessa. Koska kuvakirjaa ei voida luonteensa vuoksi tulkita irrallisena ilman kuvia, tulkiten tekstin lisäksi myös kuvitusta pääpainon ollessa kuitenkin sanallisessa ilmaisussa. Molempia tulkinnan muotoja tukevat kirjalliset ja kuvalliset harrastukseni.

Tässä opinnäytetyössäni lähestyn aihetta uudelta kantilta siten, että tutkin miten kuvakirjat kertovat lapsille vanhempien erosta. Aikaisempaa tutkimusta aiheesta ei löytynyt. Tutkimukseni käsittelee teoriaa ja käytäntöä vanhempien erosta lapsen kokemusmaailmasta käsin ja etsii vastaavuutta kuvakirjojen kerronnasta. Lisäksi haen vastausta kysymyksiin, onko kerronta muuttunut vuosien saatossa erojen yleistymisen ja perhekäsitteen laajenemisen myötä, sekä kenen näkökulma kirjoista välittyy. Tutkimuksen tarkoitus on löytää hyvän erokirjan tunnusmerkit ja perustella millainen on lasta tukeva ja auttava kuvakirja vanhempien erosta.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TARKOITUS

2.1 Lähtökohdat

Erojen yleisyys ja perinteisen perhekäsitteen laventuminen ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita, ja siksi ne ovat myös paljon esillä. Lapsilla on oikeus saada puolueetonta tietoa, tukea ja ymmärrystä. Tämä oikeus on myös opinnäytetyön lähtökohta. Teoreettisena pohjana olen käyttänyt perhekäsitteen muuttumista, eroja nyky-yhteiskunnassa, lapsen kokemuksia vanhempien erosta ja kirjallisuuden tutkimusta erityisesti lasten kuvakirjojen ja sen historian osalta. Teoriapohja luo raamit sille, mitä tutkimuksessani analysoin ja mitä painotan. Jotta voi vertailla ja suhteuttaa kirjojen anti siihen, mitä tiedämme todellisuudessa lapsen käyvän läpi vanhempien eron aikaan ja sen jälkeen, täytyy tuo kuvakirjojen luoma todellisuus kuvata mahdollisimman hyvin. Tällä tavoin löytyy vastaus siihen, millainen on lasta tukeva ja auttava kuvakirja vanhempien erosta.

Tämä opinnäytetyö on saanut alkunsa henkilökohtaisesta mielenkiinnosta ja tiedonhastusta tutkia, analysoida ja ymmärtää erilaisia elämän ilmiöitä. Paula Kyrö mainitsee kirjassa Tutkimusprosessi valintojen polkuna, että tutkimus loogisesti vaiheittain etenevänä prosessina edellyttää ensin tutkimuksen kohteena olevan ilmiön määrittelyä. Tämä ilmiö on yleensä lähtöisin tutkijaa kiinnostavasta aiheesta, ongelmasta tai ristiriidasta, jolloin motiivit kiinnostuksen kohteelle ovat yksilöllisiä. Ilmiön määrittely on itse asiassa jo ensimmäinen vaihe tutkimuksen rajaamisessa. (Kyrö 2003, 27). Työn lähtökohta ei ollut valmis tilaus työelämän taholta, mutta tämä ei tarkoita, ettei tutkimus olisi suoraan hyödynnettävissä niin. Halusin säilyttää työn itsenäisen suunnan ja motivaation tehdä tutkimus omasta tilauksestani, sen merkityksellisyyden vuoksi. Opinnäytetyöstä voi olla hyötyä paitsi yksilötasolla, myös ammatillisesti. Lasten parissa työskentelevät tulevat kohtaamaan vanhempien eron keskellä olevia, aivan kuten sen jo kokeneitakin. Myös erilaiset hankkeet, joissa käsitellään lapsia ja vanhempien eroa tai uusperhettä voivat saada tutkimuksesta hyötyä.

2.2 Tutkimustehtävä ja kysymykset

Opinnäytetyöni tutkimustehtävänä on selvittää miten kuvakirjat kertovat lapsille erosta ja miten hyvin kerronta vastaa lapsen kokemuksia vanhempiensa erosta teorian pohjalta. Tarkoitukseni on löytää vastaus siihen, millainen on hyvä eroa käsittelevä kuvakirja, joka auttaa ja tukee lasta ja perustella miksi. Tätä perustelua auttavat kysymykset, mitä elementtejä hyvässä erokirjassa on ja miten kirja vastaa sitä, mitä lapsen kokemuksista tiedämme. Nämä elementit perustuvat asiantuntijoiden ja ammattilaisten teorioihin. Tiedetään mitä tunteita ja vaiheita lapsi kokee eron aikana ja sen jälkeen, ja mitkä asiat tukevat lapsen selviytymistä vanhempiensa erossa. Lisäksi tutkin onko kuvakirjojen kerronta muuttunut vuosikymmenten saatossa ja kenen näkökulma kirjoista välittyy.

Tutkimus on sekä kvalitatiivinen (laadullinen), että kvantitatiivinen (määrällinen). Tutkimusta voisi kuvata soveltavaksi, eli tavoitetutkimukseksi, sillä se tähtää perustutkimuksen tuloksille rakentuvaan omaperäisen tiedon etsintään (Kyrö 2003, 13). Käytän opinnäytetyössäni valikoituja kysymyksiä ja havainnointimenetelmiä, jotka avaavat itse tutkimusosiossa. Työ sisältää myös erilaisia taulukoita selkiyttämään kvantitatiivisia tuloksia. Tutkimusosiossa on runsaasti otteita kuvakirjojen kerronnasta havainnoinnin tueksi. Koska kuvitus on oma tutkimuksenlajinsa, keskityn varsinaisesti kirjojen sanalliseen kerrontaan. Kuvitusta ei voida kuitenkaan unohtaa kuvakirjan luonteen vuoksi, joten sen ollessa täydentävänä tai piilomerkitseväisenä, analysoin kuvia.

2.3 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyön prosessi alkoi syksyllä 2013, jolloin aloin kartoittaa mitä tutkimuksia erosta on lapsiin liittyen tehty ja millaista kirjallisuutta aiheesta on saatavilla. Syksyn aikana hankin ja luin myös teoriaa käsittelevät kirjat. Joulukuun alkupuolella kävin tutustumassa Lastenkirjainstituuttiin Tampereella. Tämän käynnin seurauksena hakuun tarvittavat kriteerit ja itse tutkimuksen lopullinen muoto saivat raaminsa. Kuvakirjojen keräämisen aloitin tammikuussa 2014 ja itse opinnäytetyön tekemisen saatua kaikki kirjat kuukauden lopulla.

Ensimmäisessä vaiheessa luin kuvakirjat läpi tehdäkseeni havaintoja mitä tietoja ne pitävät sisällään. Tämä jälkeen huomioin mitkä havainnot ovat lapsen vanhempien eroa koskien yhteneviä tai poikkeavia lapsen eroselviytymistä tukevan teoriatiedon kanssa ja muodostin havaintojen pohjalta kysymykset, joilla keräsin tarvittavia tietoja. Otin mukaan myös profilointikysymykset, joilla löytyi vastaus millainen on tyypillinen eroa käsittelevä kuvakirja. Näitä olivat esimerkiksi lapsen ikää, sukupuolta ja perhetaustaa koskevat kysymykset. Tässä vaiheessa kahdestakymmenestä kirjasta karsiutui pois viisi. Halusin pitää tinkimättömästi kiinni tutkimuksen luotettavuudesta ja siitä, että kaikki kerätyt tiedot ovat vertailtavissa keskenään.

Kuvakirjojen tutkimusta käsittelevät teokset luettuani päädyin analysoimaan myös kuvat, sillä kuvat kertovat tarinaa ja kuvakirjojen lukeminen on visuaalista lukutaitoa. (Oittinen 2004, 57). Koska opinnäytetyön pääpaino on verbaalisessa kerronnassa, en lähtenyt kuvien tulkintaan sen varsinaisin keinoin, syventymällä väretykseen, viivaan ja sen painotukseen, kontrasteihin, tehosteisiin ja valittuihin tyylilajeihin. Valitsin erään yksinkertaisen, mutta hyväksi havaitsemani tavan analysoida tukiko kuva tarinaa, kertoiko se jotain lisää, vai muuttiko se tekstin sisältöä. Jokaisen kirjan kohdalla avasin aukeaman, katsoin ensin kuvan ja annoin sen kertoa tarinansa. Tämän jälkeen luin tekstin ja vertasin sitä kuvasta tekemiini havaintoihin, vastasiko se tekstiä vai ei.

3 KIRJALLISUUDEN TUTKIMUSTA

3.1 Kuvakirjojen historia

Kuvakirjan synty voidaan sijoittaa niinkin pitkälle, kuin 1400-luvulle. Tuolloin alkoi kirjapainotaito kehittyä ja muutamat – vaikkakin aikuisille – suunnatut kuvakirjat julkaistiin. Ensimmäiset aapiset painettiin 1500-luvulla Saksassa ja Englannissa. Vaikka sveitsiläisen taiteilijan kuvittama lasten kuvakirja *Kunst- und Lehrbüchlein für die anfahenden Jungen* julkaistiin Saksassa jo 1580, kuvakirjan historia lasketaan alkaneeksi vuonna 1658. Tuolloin sai alkunsa teos *Orbis sensualium pictus*, joka on tsekkiläisen teologi ja pedagogi Johan Amos Comeniuksen käsialaa. Tämä kyseinen tietokirjakäännös ilmestyi Suomessa vuonna 1682. Määrittelijän näkökulmasta riippuen tämä teos on myös ensimmäinen suomalainen kuvakirja. Toiset pitävät sitä puolestaan monikielisenä kuvitettuna aapisena ja vuonna 1849 julkaistua ruotsinnosta Heinrich Hoffmannin teoksesta *Jörö-Jukka* (Struwwelpeter 1845) puolestaan varsinaisena ensimmäisenä maassamme ilmestyneenä kuvakirjana. (Oittinen 2004, 19–20).

1700-luvulla Suomessa julkaistiin vain vähän lastenkirjallisuutta, sillä rahvaan lapset eivät tuolloin vielä olleet lukutaitoisia. 1850-lukuun mennessä lasten kaunokirjallisia teoksia oli julkaistu suomeksi tai ruotsiksi vain muutamia kymmeniä. Näistä enemmistö oli käännöksiä. Suomen ensimmäinen arkkipiispa, Jacob Tengström (4.12.1755–26.12.1832) julkaisi joitakin kirjoja myös lapsille. Hänen kasvatusihanteitaan olivat rehellisyys, kuuliaisuus, vaatimattomuus, hyvätapaisuus, itsehillintä ja armeliaisuus köyhiä kohtaan. Lastenkirjoissaan Tengström kuvaili, miten huonosti tottelemattomille lapsille kävi. (Ihonen 2003, 14).

Vaikka kuvituksella on tuhat vuotinen historia, kuvakirjalle tuli tilausta vasta, kun lasta alettiin pitää yksilönä (Oittinen 2004, 18). Kuvakirja on kasvanut ja kehittynyt yhtä matkaa kulttuurin ja yhteiskunnan modernisaation kanssa. Nykyaikainen lapsikäsitys syntyi 1700- ja 1800-lukujen taitteessa, jolloin lasta ei nähty enää pienikokoisena aikuisena, vaan hänellä oli omat tarpeet ja kiinnostuksen kohteensa. Kun aiemmin lapsen piti kasvaa nopeasti aikuiseksi, alkoi aikuinen ikävöidä ”lapsuuden kulta-aikaa”. Lapsi nähtiin viat-

tomana ja siksi ihailtuna. 1800- ja 1900- luvun taiteessa lasten- ja nuortenkirjallisuus alkoi kasvaa määrällisesti ja laadullisesti. Kirjojen julkaiseminen ja ostaminen olivat lapsiin panostamista ja osoituksena heidän kunnioittamisestaan. Koska lapsikuolleisuus alkoi vähetä, lapsiin uskallettiin myös kiintyä enemmän. (Ihonen 2003, 12–13) Vaikka lastenkirjallisuus alkoi tuolloin lisääntyä, Suomessa 1900- luvun ensimmäiset vuosikymmenet olivat miltei kuvakirjattomia. Samaan aikaan Venäjällä ja Ruotsissa julkaistiin loisteliaita kuvakirjoja mm. Ivan Bilibin ja Elsa Beskowin toimesta. (Laukka 2001, 28). Suomenmielisyyden innostus suomenkielistä lastenkirjaa kohtaan alkoi tuolloin vähentyä (Oittinen 2004, 20).

Sotien välillä eriytyi lasten- ja nuortenkirjallisuudet ryhminä toisistaan ja tytöille ja pojille syntyi omia sarjoja. Kuvakirjojen asema sai vahvistusta aivan omana lajinaan. (Hakala 2003, 74). Ne olivat graafisesti selkeitä ja typografisesti sommiteltuja. 1940- luvulla alkoi ilmestyä runsaasti sekä kotimaisia, että käännettyjä kuvakirjoja. Murretut, pehmeät sävyt tulivat mukaan kuvitukseen. (Laukka 2001, 29). Sota ei juuri näkynyt lasten- ja nuortenkirjoissa. Suomessa vasta 1950- luvun lopulla ja 1960- luvulla alkoi ilmestyä sota-aikaa kuvaavia kirjoja, joilla oli usein omaelämäkerrallinen pohja. Tuolloin yhteiskunnallistumisen ja realismin vaikutus ulottui myös lastenkirjallisuuteen. (Rajalin 2003, 158).

1970- ja 1980-luvut olivat sekä kotimaisen, että käännetyn kirjallisuuden runsauden aikaa, mutta varsinainen kuvakirjojen kulta-aika sijoittui 1988–1991 välille. Tämän jälkeen lama karsi rankalla kädellä lastenkirjallisuutta, ja vuonna 1992 koettiin erityinen romahdus. Lastenkirjat nähtiin pitkään vain marginaalisena alueena. (Oittinen 2004, 20) Kuvakirjojen asema on alkanut 2000- luvulla kohentua. Kirjojen elinkaari on toisaalta lyhentynyt, eikä vanhoja kuvakirjoja ole helppo saada. Ne luetaan kirjaimellisesti loppuun. (Laukka 2001, 27; Oittinen 2004, 21). Kirjojen nimikemäärä on kasvanut, mutta kirjojen painosmäärät ovat pieniä. (Oittinen 2004, 21). Vaikka 1980-luvun kultakausi on ohi, väkilukuun suhteutettuna Suomi on yhä johtavassa asemassa, mitä kuvakirjojen painosmäärään tulee (Havaste 2001, 53).

3.2 Kuvakirjan määritelmä

Kirja on tärkeä väline verbaalisen ja visuaalisen kielen oppimisessa. Kuvakirja on aivan ensimmäinen kirjallisuuden laji, johon lapsi tutustuu. Tämä vaikuttaa siihen, miten lapsi myöhemmin kokee kirjallisuuden. (Oittinen 2004, 10). Hyvässä kuvakirjassa on havaittavissa useita eri tasoja ja ne avautuvat tarkastellessa toiminnallista näkökulmaa: Mihin kuvakirjaa käytetään ja millainen sen tehtävä on. Yksimielistä määritelmää tähän ei ole. Eri määrittelytapoja ovat esimerkiksi, että kaunokirjallinen teos sisältää vähintään kuvan aukeamaa kohden, jolloin teksti ja kuvat kertovat tarinan. (Heinimaa 2001, 142). Yksinkertaisimmillaan kuvakirjan määritelmä voidaan luonnehtia näin; kuvakirja on alle kouluikäisille suunnattu noin 32 – 48-sivuinen ja se sisältää värikuvia. Toki myös mustavalkoisia kirjoja on olemassa. Kuvakirja voi olla myös satukirja, sanakirja tai tietokirja, joista eritoten jälkimmäisen käsite on häilyvä. Lasten tietokirja saattaa pitää sisällään puolet totta ja puolet satua. (Oittinen 2004, 24).

Kuvan ja tekstin keskinäinen suhde voi myös olla määritelmänä, kuva ja sanat ovat vuorovaikutteisia ja toimivat yhdessä rinnakkain, lomittain ja limittäin luoden näin merkityksiä. (Heinimaa 2001, 143). Kuva viittaa tilaan ja sana aikaan, ja vaikka ne toimivatkin samanaikaisesti, niiden toiminta on erilaista. Kuvan ja sanan suhde saattaa vaihdella saman kirjan sisällä, joten kuvakirjan ja kuvitetun teoksen eroa on vaikea rajata. (Oittinen 2004, 27, 40).

3.2.1 Kuvan tehtävä kuvakirjassa

Lastenkirjallisuuden tutkimukset keskittyvät lähes yksinomaan tekstiin, vaikka kuvallinen viestintä on tulkittavissa ja analysoitavissa. (Heinimaa 2001, 144). Kuvakirja on tavallaan lapsen ensimmäisenä käyntinä taidegalleriassa ja tutustumista taiteen maailmaan. Aisteihin, havainto- ja eläytymiskykyyn vetoava kuvitus voimistaa tarinaa ja tekee sen mielikuvat todellisiksi. Kuvitusta voidaan verrata elokuvien still-kuviin, ne ovat otoksia ja tarinan kurkistusluokkuja. Kirjojen kuvitus antaa lapselle aktiivisen roolin ja kokonaisvaltaisen elämyksen, jonka sivutuotteena omaksutaan arvoja ja eettisiä periaatteita. Tarina etenee kronologisessa järjestyksessä aukeama aukeamalta jokaisen sivunkäännön ol-

lessa yllätys. Tätä odotuksen ja yllättymisen vuoropuhelua voidaan kuvata teatterin esiripulla: se nousee ja laskee. (Heinimaa 2001, 155, 157). Kuvakirjan luonteeseen kuuluu olennaisesti ääneen luenta. Tällöin kuvat ovat aina läsnä kuuntelijan keskittyessä itse tarinan kerrontaan. Kuvien tarkoitus on kiinnittää huomio johonkin tarinan kohtaan ja siksi kuvien tulee kestää useampia lukukertoja. Selatessaan kirjaa itsekseen, lapsi lukee ja tulkitsee nimenomaan kuvia. (Oittinen 2004, 25).

Oittinen (2004) kertoo kirjassaan kuvituksesta seuraavaa. Joskus teksti ei jätä kuville tulkin varaa. Mikäli kirjoittaja kuvailee tarinan hyvin tarkkaan runsain adjektiivein ja verbein, kuvittajalle jää vaikea valinta. Tarinasta pitää poimia yksi tarkkaan sanoin kuvattu kohta ja jättää muut kertomatta. Toisaalta kuvan ja sanan lienee mahdotonta kertoa aina täysin samaa tarinaa. Joskus kuva vetää tarinaa eteenpäin, joskus teksti. Kuvakirjoille tyypillinen kaksitahoisuus syntyy kahden eri taidemuodon yhdistymisestä. Kumpikaan, kuva tai teksti, ei pysty kertomaan tarinaa yksistään. Mikäli kuvan ja sanan suhde ovat ristiriidassa, alkaa lukija epäillä joko sanojen tai kuvien valehtelevan. (Oittinen 2004, 44, 51–52)

Tulkitaksemme kuvitettua teosta, pitää osata lukematon määrä valmiuksia, joita emme tule ajatelleeksikaan lukukokemuksen ollessa itsestäänselvyys. Tulkitsemme kaksiulotteista kuvaa ja todellisuutta pienempää kuvaa realistisena, mustavalkoista värillisenä, pysähtynyttä kuvaa liikkuvana jne. Visuaalinen muoto vaikuttaa tulkintaan ja tulkinta visuaaliseen muotoon. (Oittinen 2001, 139). Visuaalista lukutaitoa tarvitaan kaikkialla; tietoa-aineksen omaksumisessa, matematiikassa tai vaikkapa käyttöohjeen lukemisessa. Kuvakirjojen lukeminen on visuaalista lukutaitoa, kuvallisten keinojen ymmärtämistä, jota ihminen omaa jo luonnostaan. (Oittinen 2001, 57–58).

Lukukokemukseen vaikuttavia tekijöitä eivät ole vain kuvat. Myös kirjainten koko, otsikot, layout, paperin laatu ja kirjan kannet sisältyvät lukukokemukseen. Kirjasintyyppin vaihtaminenkin vaikuttaa kuvan ja sanojen suhteen. Esimerkiksi kirjassa Kuka lohduttaisi Nyytiä, on alkuperäisesti kaunokirjoituksella kirjoitettu fontti, mutta saksan- ja englanninkielisissä käännöksissä tavanomainen. Sivun tunnelma on aivan toinen. Muotojen kovuus tai pehmeys korostuu tai häilyy käytetyn tekstityypin myötä. Tämä on huomionarvoinen seikka myös kirjojen käännöstöitä tehdessä. Mitä säilytetään ja mitä muutetaan. (Oittinen 2001, 139–142).

3.2.2 Käännetty kuvakirja

Kirjojen kääntäminen alettiin nähdä tärkeäksi 1830-luvulla, jotta saataisiin malleja kotimaiselle kirjallisuudelle. Tuolloin eniten käännöksiä tuli Saksasta, sittemmin Englannista. Ruotsalaista lastenkirjallisuutta käännettiin runsaasti suomenkielelle. Sen sijaan suomalaisia kirjoja ei juuri ruotsinnettu. Eniten suomalaiseen lastenkirjallisuuteen näyttää vaikuttaneen englanninkielinen kirjallisuus, joka luopui sormella osoittavasta opettavuudesta mannermaista kirjallisuutta aikaisemmin. (Ihonen 2003, 16). Edelleen englanti on suosituin käännöskieli, kaikkien käännettyjen kirjojen osuuden ollessa n. 68–80% kaikesta kotimaassa julkaistusta kuvakirjallisuudesta. Täsmällisten lukujen antaminen on haastavaa kuvakirjan hankalan määritellyn vuoksi. (Oittinen 2004, 23).

Kirjan kääntäminen on uudelleenlukemista ja uudelleenkirjoittamista. Kun kirja käännetään, sen verbaalinen kieli muuttuu väistämättä toiseksi. Jos tämä verbaalinen kieli vielä kuvitetaankin uudelleen, syntyy kokonaan uusi teos, sillä myös visuaalinen kieli saa tällöin uuden muodon. (Oittinen 2004, 10). Teksti (kirjoittaja) ja kuva (kuvittaja) ovat dialogissa keskenään. Kun kirjaa aletaan kääntää, on kääntäjä vuorovaikutuksessa sekä kirjoittajan, että kuvittajan kanssa. Kuvan merkitys korostuu, kun teksti on vieraalla kielellä. Kuvista kääntäjä saa parhaimmillaan vihjeitä, mutta pahimmillaan myös rajoittaa asettamalla tarkat reunaehdot vaikkapa sille, miltä jokin näyttää. (Oittinen 2001, 134).

Kääntäjän oma lapsi- ja yhteiskuntakäsitys vaikuttavat myös siihen, mitä kääntäjä pitää oleellisena poimittavaksi. Omassa kulttuurissa vieraana pidetyt asiat ja vertauskuvat korvataan toisella tapaa sanomisella ja kääntäjä joutuu tekemään ratkaisun pohtiessaan miten paljon lapsi ymmärtää ja miten paljon pitää selittää. Tehdään siis valinta. Nykyään ymmärretään, että kääntäminen on myös vaikuttamista. (Oittinen 2001, 135–136, 138).

3.3 Kuvakirjojen tarkoitus

Lapsille suunnatut kuvakirjat ovat usein ns. ongelmalähtöisiä. Tämän kaltaisissa kirjoissa kuvaillaan arjen haastava tilanne, johon haetaan tarinalla ratkaisua. Kerronnassa on nähtävissä kirjailijan omaa arvomaailmaa, mutta se heijastaa myös yhteiskunnan tilannetta. Heinimaa (2001) kertoo, että kuvakirjojen tehtävä on olla opettavainen. Alun perin niiden tarkoitus olikin iskostaa lapsiin arvoja ja normeja, koskivat ne sitten uskontoa, ahkeruutta tai puhtautta. (Heinimaa 2001, 144). 1700- luvulla korostettiin lasten tottelevaisuutta vanhempiaan kohtaan. Uskonnollisuus ja hyveitä opettava kertomus pitivät paikkansa pitkälle 1800- lukua, olivathan kirjoittajat aluksi valistuneita pappeja ja myöhemmin pappilassa varttuneita naisia. (Ihonen 2003, 14). Vielä pitkälle 1800- luvulle äidin, kodin ja isänmaan kunnioitus lasten- ja nuortenkirjoissa oli yleistä, eikä sukupuolten mukaista jaottelua nähty tärkeänä. Kun kaikkia lapsia ei enää vuosisadan lopulla tarvittu tuottavaan työhön, alkoi lapsuuden ja aikuisuuden välinen aika pidentyä ja syntyi nuoruuden käsite. Sukupuolten mukaan eriytynyt ja naiseksi ja mieheksi luotsaava kirjallisuus sai tuolloin alkunsa. Lisääntynyt vapaa-aika, koulutus ja varallisuus vaikuttivat lukuharrastuksen kasvuun. (Huhtala 2003, 38).

1960- ja 1970- lukujen yhteiskunnalliset ja sosiaalipoliittiset muutokset alkoivat näkyä myös lastenkirjallisuudessa. Holhoavan otteen sijaan uusvalistuksellisuus tuli ilmiönä tutuksi. Maailma kuvattiin mahdollisimman realistisesti, eikä negatiivisia tunteita herättäviä kirjoja nähty mitenkään huonoiksi lapsen kasvuun ja kehitykselle. Ajateltiin, että lapsen maun kehittymiselle olevan hyväksi, mikäli lapsi tutustuu sekä huonoon, että hyvään kirjallisuuteen. Sitä, millaista tämä hyvä tai huono kirjallisuus on, ei kuitenkaan perusteltu. Kasvatuksellisuus oli toki edelleen peittelemätöntä, mutta pedagogiikan lisäksi huomattiin lastenkirjallisuuden yhteiskunnallisen vaikutuksen mahdollisuus. (Heikkilä-Halttunen 2003, 216). Yhä edelleen hyviä tapoja, ystävyyttä, tasa-arvoa jne. edistetään kuvakirjojen avulla, mutta enemmän piilovaikuttamisen keinoin (Heinimaa 2001, 144).

Tietynlainen varovaisuus ja hieman jälkijunassa tuleminen välittyy kuvakirjoista. Esimerkiksi perheväkivallasta ja aikuisen päihdeongelmista kertovat teokset ovat edelleen erittäin harvinaisia. Lastenkirjojen tabuista puolestaan kertoo esimerkiksi se, että kosketta-
vasti pienen lapsen kuolemaa käsitellyt palkittu kuvakirja *Enkelimuksu* hävisi pian markkinoilta ilmestymisensä jälkeen vuonna 1990. Kuvakirjassa perinteinen onnellinen loppu

ei ole selviö, eivätkä kuvakirjat ole yksiselitteisesti vain lapsille suunnattuja. (Heinimaa 2001, 144). Vaikka kuvakirjojen kohdeyleisö ovat lapset, niitä valitsee ja ostaa aikuiset. Aikuiset myös kirjoittavat, kuvittavat, kääntävät, tuottavat ja kustantavat nämä lapsille suunnatut kirjat. Tämä luo erään näkökulman kysymykseen, kenen lähtökohdista kirjoja tehdään. (Oittinen 2004, 26).

4 ERO LAPSIPERHEESSÄ

4.1 Perhe ja ero tutkimuksen valossa

4.1.1 Perhe

Perheen käsite on koko ajan muuttunut agraariyhteiskunnan ajoista, jolloin ihmiset asuivat useamman sukupolven muodostamissa yhteisöissä isovanhempien ja vanhempien sisarusten ollessa kiinteä osa perhettä. Myöhemmin perhettä on alettu ajatella parisuhteen kautta (Kuronen 2003, 104). Perheen määrittely vaihtelee sen mukaan, minkä tahon mukaan asiaa katsoo. Mikäli perhettä tarkastellaan tilastojen valossa, perheeksi lasketaan vain he, jotka asuvat väestötietorekisterin mukaan samassa asunnossa vakituisesti ja joilla on virallinen tai todennäköinen perhesuhde keskenään. Suhde voi olla biologinen ja sellaiseksi lasketaan myös adoptioperheet biologisten siteiden puuttuessa. Tilastoperhe käsittää vain kaksi sukupolvea ja sen määrittelyssä lähdetään nuorimmasta sukupolvesta. (Ritala-Koskinen 2001, 13–14; Litmala 2002, 6).

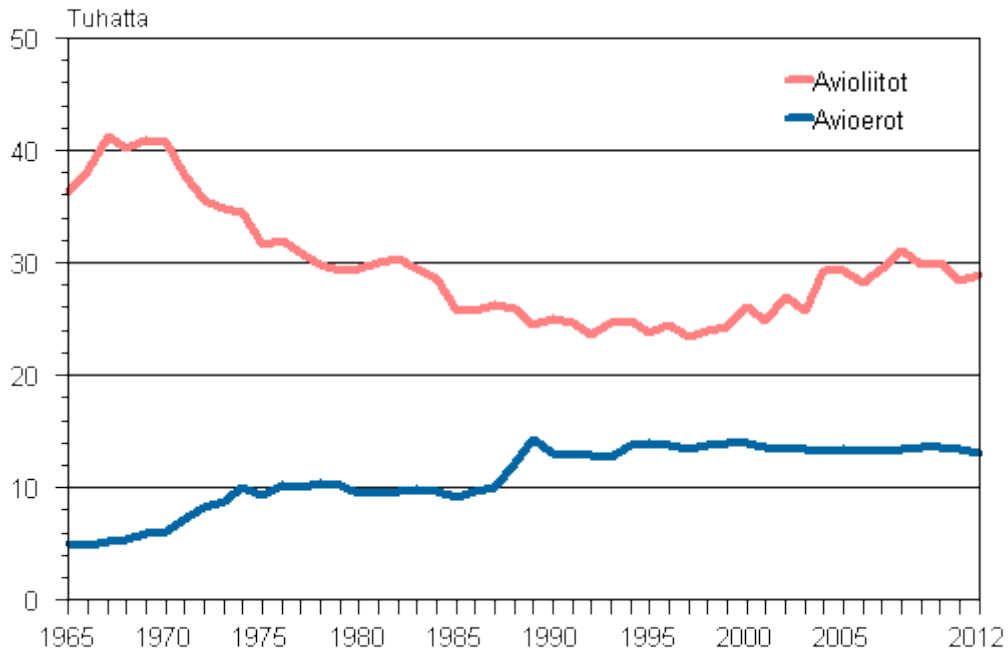
Eron jälkeen lapsen perhe määräytyy virallisen asuinpaikan perusteella (Ritala-Koskinen 2001, 14). Perhettä voidaan ajatella laajemminkin jääkaappimallin (Kurkela & Sauli 1998, 34–35) mukaan, jolloin perheen muodostavat samaa jääkaappia käyttävät henkilöt (Ritala-Koskinen 2001, 13). Jallinoja (1985) määrittelee perheen rakenteellisenä, sillä sen jokaisella henkilöllä on oma tehtävä ja heillä on keskenään erilaisia suhteita (Ritala-Koskinen 2001, 13; Broberg 2010, 14). Avoparit ja uusperheet saatiin perhetilastoihin vasta 1990-luvulla. Tätä ennen tilastointikäytäntö kasvatti keinotekoisesti yksinhuoltajien määrää. (Ritala-Koskinen 2001, 13–14). Näkemys omasta perheestä on subjektiivinen ja se voi laajentua sen mukaan, kun ihmiselle muodostuu kokemuksia erilaisista perhemuodoista (Broberg 2010, 14).

Uusperhe määritellään kahden eri sukupuolta olevan, avo- tai avioliitossa asuvan aikuisen suhteeksi, jossa on jommankumman alaikäisiä lapsia. Heillä voi lisäksi olla myös yhteisiäkin jälkeläisiä. Uusperheet voidaan jakaa kahdeksi tyyppiä; Mikäli perheeseen syntyy yhteisiä lapsia, uusperheen sisälle muodostuu ydinperhe. Toisessa tyyppissä kysymys on

kahden aikuisen uudesta suhteesta, jossa yksinhuoltajuus jää ikään kuin perheen sisälle. (Broberg 2010, 11).

4.1.2 Erojen yleistyminen

Kaikki avioliitot päättyvät, mutta 1900- luvulla alkoi yleistyä ilmiö, jossa yhä pienempi osa liitoista päättyy puolison kuolemaan ja yhä suurempi eroon (Castrén 2009, 23). Avo-liitoissa erojen todennäköisyys on suurempi kuin avioliitossa, kuten myös toisissa ja kolmansissa liitoissa. (Castrén 2009, 23–24). Tolkki-Nikkosen (1990, 16) mukaan onnellisuus parisuhteessa liittyy voimakkaasti eroon, mutta onnellisen parisuhteen käsite on muuttunut. Ennen riitti, että yhteiselämä kesti ja se tuotti lapsia. Eroa ei pidetty vaihtoehtona, ellei siihen ollut pakottavaa syytä. Erojen yleistyminen on sivuuttamaton tosiasia nyky-yhteiskunnassamme (kuvio 1). Nykyään avioliitossa pitää saada toteuttaa itseään ja yhteiseläältä odotetaan onnellisuutta. Tämä individualistinen ajattelutapa nähdään syynä erojen lisääntymiselle. (Broberg 2010, 18).

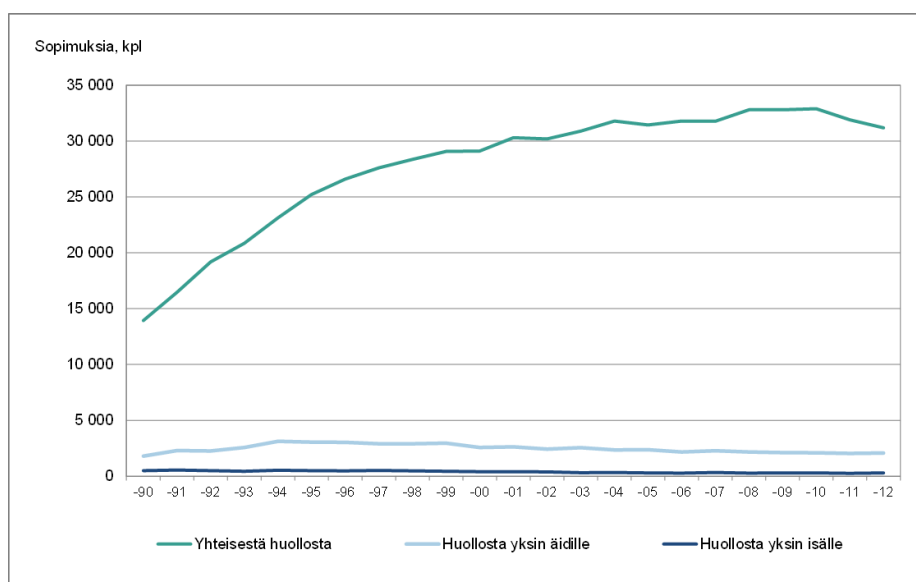
Kuvio 1. Avioliitot ja avioerot 1965–2012

Lähde: SVT, Väestö- ja kuolinsyytilastot; Tilastokeskus 2012

Avioero tuo ilmi yhteiskunnan periaatteita, arvoja, oletuksia, odotuksia ja asenteita, jotka koskevat ylipäättään avioliittoa, vanhemmuutta, perhettä ja sukulaisuutta (Castrén 2009, 25). Ydinperhettä, joka lepää vanhempien heteroseksuaalisen parisuhteen varassa, on pidetty luonnollisena perheenä. Tämän luonnollisen perheen hajoaminen on myös yhteiskunnallinen uhka kahdella eri tavalla. Eron vaikutukset ulottuvat lapsiin ja uhkaavat myös avioliitto- ja perheinstituutiota ja moraalisia sääntöjä. (Nätkin 2003, 16, Kuronen 2003, 104).

4.1.3 Huoltajuus

Suomessa n. 30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa eron, suurimman osan ollessa alle kouluikäisiä. Avoeroja on noin kolmannes (Valjakka 2003, 39). Sosiaalilautakunnissa vahvistetaan joka vuosi n. 40 000 sopimusta, jotka käsittelevät lapsen huoltoa, asumista, elatusta ja tapaamisoikeutta. (Lipponen & Wesaniemi 2005, 155). Lapsen huolto voidaan määrätä yhteishuolloksi, rajoitetuksi yhteishuolloksi tai yksinhuolloksi (Taskinen 2001, 23). Yhteishuoltosopimuksia on vajaat 90 % kaikista sopimuksista, yksin äidille 10 % ja yksin isälle kaksi % (kuvio 2). Uusperheitä on n. 20 % kaikista lapsiperheistä (Lipponen & Wesaniemi 2005, 155).

Kuvio 2. Huoltajuussopimusten määräytyminen 1990–2012

Lähde: THL, Lapsen elatus ja huolto 2012

Lapsen mielipide otetaan huomioon häntä koskevista asioista, mutta tämä asia ei ole yksiselitteinen. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361 11§) ei anna tarkkaa ikärajaa, vaan lapsen mielipide tulee aina ottaa huomioon hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden. Käytännössä yli 12 vuotiaalla on valta ehdoton itsemääräämisoikeus häntä itseään koskevissa kysymyksissä, esimerkiksi lapseksiottamisesta, sukunimestä, huolto- ja tapaamisoikeudesta. (Valjakka 2002 73, Auvinen 2002, 155–156). Lähtökoh-tana on aina lapsen etu, jota punnitaan kasvatuskykyä arvioitaessa. Kasvatuskyky pitää sisällään hyvän hoidon ja kasvatuksen, läheisten ihmissuhteiden turvaamisen, iän ja ke-hitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, turvallisen ja virikkeellisen ympäristön järjestämisen, lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, ymmärryksen, turvan ja hellyyden antamisen, ruumiillisen koskemattomuuden ja mahdollisuuden it-senäistyä. (Taskinen 2001, 20).

4.1.4 Ero ja lapsen kehitys

Amaton & Keithin (1991) mukaan perinteisen ydinperheen kasvuympäristö on lapsen ke-hityksen kannalta paras vaihtoehto (Broberg 2010, 35). Tällöin ero on normaalia kehitystä uhkaava riskitekijä. Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (2005) kirjassa *Lapsi ja ero*, että ai-kaisempien tutkimusten kautta on ajateltu eron ja yksinhuoltajuuden liittyvän moninaisiin lasten ongelmiin. Nykytutkimusten valossa näitä johtopäätöksiä ei voida suoraviivaisesti tehdä, vaan kyse on paljon monimutkaisemmasta asiasta. Eroprosessi on osa tapahtuma-ketjua joka jopa vasta vuosikymmenien kuluttua saavuttaa varsinaisen päätöksensä. (Sinkkonen 2005, 125).

Viime vuosina perhesuhteita tutkittaessa on nostettu lasten erokokemuksia moninaisuu-den ja kontekstisidonnaisuuden kautta. Tämä tulkinnan muuttuminen kertonee konserva-tiivisen ajattelun väistymisestä liberaalimman tavan tieltä. Konservatiivisen ajattelun mu-kaan ero aiheuttaa aina haittaa lapselle ja uusperhe on perhemuotona varsin heikko. Kon-servatiivinen ajattelu näkee perhemuotojen moninaisuuden riskinä. Liberaalin ajattelun mukaan ero on prosessi, joka on saanut alkunsa jo vuosia ennen eroa ja jatkuu sen jäl-keenkin. Lapsen riskit eron myötä eivät siten ole yksiselitteisiä, vaan monen asian yhteis-summa. Perheiden moninaisuus nähdään rikkautena ja yksilön mahdollisuutena sopeutua erilaisiin sosiaalisiin ja taloudellisiin olosuhteisiin. (Broberg 2010, 36). Vanhempien ero

voi olla kasvattava ja pikemminkin rakentava kuin repivä kokemus (Sinkkonen 2005, 133). Lapsen kannalta eroa merkittävämpää ovat vanhempien riidat ja eroon liittyvä epävarmuus (Taskinen 2001, 12).

4.2 Ero ja lapsen reagointi

Ero vaikuttaa aina lapseen. Kuinka lapsi ajattelee, tuntee ja käyttäytyy, riippuu paljon siitä, miten vanhemmat hallitsevat muuttunutta tilannetta. (Kaye 2009, 121). Vaikka niin vanhempien erot kuin lapsetkin ovat varsin erilaisia, tietynlaisia teemoja toistuu lapsen temperamentista tai taustasta huolimatta. Lapsi saattaa masentua, olla surullinen ja kokea tulleeensa hylätyksi. Lapsi tarkkailee vanhempiaan, heidän riitojaan ja käyttäytymistä toisiaan kohtaan. Hän ikävöi toisaalla asuvaa vanhempaansa ja toivoo pitkään, että he palaisivat yhteen. Vanhempien pärjääminen saattaa huolestuttaa ja lapsi voi ottaa vastuunkantajan roolin. Lapsi etsii usein syytä itsestään ja pelkää, että vanhemmat lakkaavat rakastamasta häntäkin. Lojaliteettiristiriidoissa lapsi saattaa liittoutua toisen vanhemman kanssa (Taskinen 2005, 138–139; Broberg 2010, 37).

Alle kouluikäinen lapsi näyttää tunteensa usein suoraan ja saattaa taantua kehitykseltään, jolloin saattaa alkaa uudelleen esimerkiksi vuoteen kastelu tai peukalon imeminen. Toisen vanhemman muutettua pois kotoa, pieni lapsi usein takertuu jäljelle jääneeseen. Hän ei uskalla päästää vanhempaansa näkyvistään, koska pelkää tämänkin jättävän (Taskinen 2005, 138). Lapsi saattaa olla hyvin vihainen vanhemmilleen, varsinkin jos perhe-elämä on näyttäytynyt onnellisena ja ero tulee lapselle täytenä yllätyksenä. Näin esimerkiksi klassisissa tapauksissa, joissa ero tapahtuu erilleen kasvamisen vuoksi. Lapset voivat kokea tulleeensa hylätyksi ja masentua. (Sinkkonen 2005, 131).

Kolttosten tekeminen ja koulunkäynnin vaikeudet ovat tavallisia alkuvaiheessa. Syyllisyyden tunteet ovat tavallisia, kuten lojaaliristiriidatkin. Ero ei kuitenkaan koskaan ole merkki yksilön epäonnistumisesta, eikä enteile lasten häiriintymistä. Ero voidaan nähdä vanhan loppuna ja uuden alkuna. (Taskinen 2005, 138, 140).

4.3 Miten lapsi selviytyy erosta

Stakesin tulosaluejohtaja Sirpa Taskisen (2001) mukaan vanhemmat ovat eron aikana usein keskittyneitä omaan pahaan oloonsa, eivätkä siksi jaksa ottaa huomioon lapsen häntää tai tukea heitä. Lasta ei kuitenkaan saisi jättää yksin selviämään huolistaan. Lapsi on aina myös osa suurempaa sosiaalista verkostoa, johon kuuluu vanhempien lisäksi muu suku, ystävät, päivähoidon- ja koulun aikuiset, sekä ylipäättään yhteisö, jossa lapsi asuu. Tämä sosiaalinen verkosto on huomionarvoisessa asemassa. Lapsen iällä, kasvuhistorialla ja temperamentilla on osoitettu olevan merkitystä erosta selviytymiselle (Taskinen 2001, 11–12). Ns. vaikeat ja haasteelliset lapset oireilevat enemmän ja toipuvat hitaammin. Tytöt tyypillisesti ahdistuvat ja pojista tulee aggressiivisia ja heillä on enemmän käytösongelmia. Varsinkin alle kouluikäisen pojan ero isästään näyttäytyy haitallisena, jopa enemmän kuin riitaisa liitto. Kaikki vanhempien välinen epäsopu ei ole lainkaan vahingollista, mikäli lapsi saa kokemuksen, että riidat sovitaan (Sinkkonen 2005, 128). Mikäli vanhemmat ovat kovin itkuisia ja järkyttyneitä, on lapselle etsittävä muita lähiomaisia tueksi (Taskinen 2001, 134).

Kun erosta selviytymistä on selvitetty, tutkijat ovat harvinaisen yksimielisesti päätyneet tulokseen, jossa vanhempien kyky sopia asiat ja selvittää kiistat ottamatta lapsia mukaan niihin, on yhteydessä huomattavasti parempaan selviytymiseen (Sinkkonen 2005, 128). Muita selviytymistä tukevia seikkoja ovat luonteva, luotettava ja jatkuva suhde molempiin vanhempiin. Lapselle on kerrottu miksi ja milloin vanhemmat eroavat ja mitä siitä seuraa, miten asumisjärjestelyt ja tapaamiset hoidetaan. Lapsen tunteet on otettu huomioon ja niille on annettu tilaa. Vanhempien ja sukulaisten kohteliaat välit myös ennakoivat parempaa selviytymistä. (Taskinen 2001, 13). Kaiken tutun ja turvallisen säilyminen ennakoivat myös nopeampaa selviytymistä. Valitettavasti eron myötä asumisjärjestelyt menevät usein uusiksi, jolloin vaikutuksia voi olla päivähoitopaikkaan tai kouluun, harrastuksiin ja kaveripiiriin. (Taskinen 2001, 13; Sinkkonen 2005, 127–128).

Mielenkiintoisen vastakkaisen näkökohdan asumisjärjestelyihin tarjoaa lastenpsykiatri Ioannis Missios kirjassa Onnellinen lapsuus. Hänen mukaansa vain toisen vanhemman muuttaminen pois yhteisestä kodista antaa lapselle virheellisen kuvan siitä, että vanhemmat saattaisivat vielä palata yhteen. Tällaista ratkaisua tulisi heidän mukaansa välttää,

ellei vanhemmilla ole aikomus vielä tulevaisuudessa yrittää uudelleen. Molempien vanhempien muuttaminen tekee lapselle erosta konkreettisemmän. Mikäli halutaan säilyttää lapselle tutut puitteet mahdollisimman tarkasti, erääksi ratkaisuksi tarjotaan vaihtoehtoa, jossa lapset jäävät asumaan vanhaan kotiinsa ja vanhemmat asuvat vuorotellen lasten luona. Tällöinkin lasten on tärkeä tietää, mikäli vanhemmat eivät aio enää palata yhteen. (Missios, 2006, 228).

Lapsi tarvitsee avointa keskustelua ja hänen on tärkeä saada oikeaa tietoa siitä, mitä tulee tapahtumaan; missä kukin asuu, erotetaanko sisarukset toisistaan, vaihtuvatko päivähoitopaikka tai koulu ja miten tapaamiset järjestetään. (Taskinen 2005, 143, 145). Mikäli välit vanhempiin ovat kunnossa, voi lapsi antaa tilaa omalle surulleen ja alkaa toipua erosta. Parhaiten selviytyvät lapset, joilla on hyvä suhde molempiin vanhempiin ja tunne siitä, että etävanhempi pitää yhteyttä ja että lähivanhempi tukee tätä yhteydenpitoa. Lapset on pidetty ajan tasalla erosta, miksi, milloin ja miten se tapahtuu ja mitä siitä seuraa. Lapsen kanssa on myös käyty läpi konkreettisia asioita, kuten asumisjärjestelyjä. Lapsi ei kuitenkaan koskaan saa olla hankalassa valintatilanteessa elämän peruskysymyksissä, jotka kuuluvat vanhempien vastuulle (Taskinen 2005, 143, 145; Curman & Curman 2006, 222).

4.4 Lapsi ja vanhemman uusi kumppani

Kun lapsen vanhemmat eroavat, seuraa lyhempi tai pidempi vaihe yksinhuoltajaperheen elämää tai lapset saattavat siirtyä suoraan uusperheeseen. Lapsen näkökulmasta uusperhe on siitä erityinen, ettei se aina sisällä hänelle merkityksellisempiä ihmissuhteita. (Borberg 2010, 37). Vanhemman uusi puoliso harvemmin haluaa tulla kutsutuksi isä- tai äitipuolena, vaan korostaa haluaan olla perheen toinen aikuinen (Castrén 2009, 89). Aluksi on suotavaa, ettei uusi isä- tai äitipuoli ole aktiivinen rajojen asettaja, vaan sen tekee lapsen biologinen vanhempi. Kun hänen asemansa on vakiintunut ja lapsi on solminut kunnollisen suhteen vanhemman uuteen kumppaniin, voi rajojen asettaminen olla enemmän perheen aikuisten yhteinen, kuin biologisen vanhemman lähtökohta. (Missios 2006, 229).

Vastakkaistakin mielipidettä löytyy, sillä biologisen vanhemmuuden korostaminen voi aiheuttaa kitkaa, koska lapsen kasvatuksen suuntaviivoista saattaa olla päättämässä kahden sijaan neljä aikuista, joiden keskinäiset välit voivat olla tulehtuneet. (Castrén 2009, 91). Vanhempisuhteen kannalta on tärkeää antaa sen kehittymiselle aikaa. On todettu, että lapsen vanhemman uusi kumppani solmii lapsen kanssa aluksi ystävyysuhteen, joka vasta myöhemmin alkaa muistuttaa vanhempisuhdetta. Lapsen näkökulmasta uusi kumppani näyttäytyy aikuiskaverina. (Broberg 2010, 62).

5 OPINNÄYTETYÖN AINEISTO JA MENETELMÄT

5.1 Valittavat kirjat

Valitsin eroa käsittelevät kuvakirjat siten, että kirjoitin PIKI- verkkokirjaston Satumetso tietokantaan hakusanaksi ”avioero” ja luokaksi 85.22, eli kuvakirja. Hakutulos oli 21 kirjaa, joista yksi kahtena eri painoksena. En käyttänyt tarkentavaa hakua, tai useampia hakusanoja, koska halusin tutkia nimenomaan mitä sanan avioero alla on. Saatuani kirjat, luin ne läpi ja kirjasin ylös mitä yleisesti poimittavia tietoja ne sisälsivät. Keskityin tässä vaiheessa varsinaiseen kvantitatiiviseen tutkimukseen, joka tavallaan purkaa kirjan sisällön numeroiksi. Näitä olivat mm. lapsen ikä, sukupuoli ja perheen koko. Koska hain yhteneväisyyttä tai eroja paitsi kirjoille keskenään, myös kirjojen vastaavuutta tilastolliseen ja teoreettiseen tietoon eroista, tarvitsin vielä lisää tekstistä poimittavia yksityiskohtia. Näitä olivat perheen alkutilanne, eron syyt, asumisjärjestelyt, tapaamiset, huoltajuus ja mahdolliset huoltajuutta koskevat riidat.

Tämän jälkeen selvitin mitkä kirjojen havainnoista olivat yhteneväisiä teorian tiedon kanssa, joka käsittelee miten lapsi kokee vanhempiensa eron ja mikä tuki lapsen selviämistä vanhempien erosta, tai poikkesi siitä. Jotta voisin muodostaa yleistettävää tietoa millainen on tyypillinen eroa käsittelevän kuvakirja, otin mukaan vielä profilointikysymykset, joita olivat lapsen ikää, sukupuolta ja perhetaustaa koskevat kysymykset. Havainnoinnin perusteella muodostin seuraavat lopulliset kysymykset:

- Perheen alkutilanne ydinperhe / erotilanne / eronneet
- Perheen koko
- Lapsen sukupuoli
- Lapsen ikä
- Eron syyt
- Asumisjärjestelyt
- Huoltajuus
- Tapaamiset
- Huoltajuusriita

Näiden helposti tulkittavien kysymysten lisäksi kiinnitin huomiota seuraaviin seikkoihin:

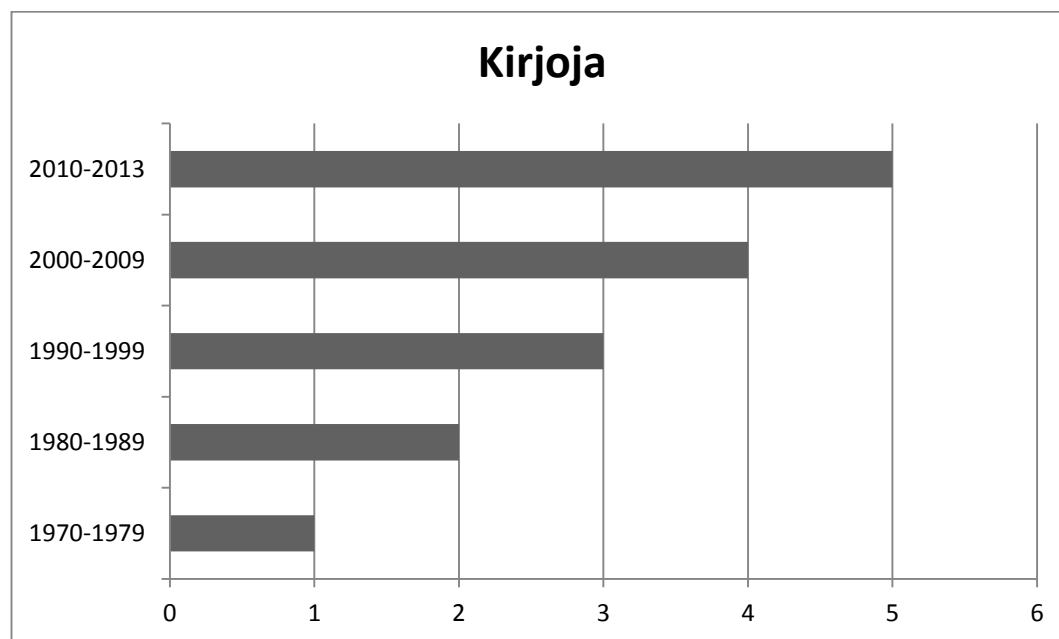
- Mikä oli kirjan tunnelma
- Kenen ääni ja näkökulma tulivat kirjassa kuulluksi
- Mikä sanoma kirjalla oli
- Miten kerronta tai asenne on muuttunut vuosikymmenten aikana
- Mikä yllätti kirjassa
- Miten hyvin kirja auttoi ja tuki lapsen selviämistä vanhempiensa erosta

Kun olin asettanut kysymykset, kiinnitin kirjojen kansiin teipillä paperit, joihin kirjoitin kyseisestä kirjasta mahdollisimman tarkasti kaikki tarvitsemani tiedot. Näin vältyin sekaannuksilta ja vaivalloisilta listoilta ja pystyin palaamaan teokseen tarvittaessa myöhemmin uudelleen. Tämä oli tarpeen esimerkiksi silloin, kun aloin tutkia tarkemmin miten hyvin kirja vastaa todellisuutta mm. lapsen läpikäymien teemojen, prosessien ja selviytymisen kautta.

Otannasta karsiutui lopulta viisi kirjaa pois. Yksi näistä oli luokassa 14.8 hakuehdoista huolimatta ja siksi ei käynyt tietokirjamaisen sisältönsä puolesta analysoitavaksi. Neljä muuta täyttivät sanahaun ehdot, mutta olivat sisältönsä puolelta aivan muuta. Näistä eräs kuvasi sotaa, vaikka hakusana olikin avioero. Viisitoista analysoitavaa kirjaa sen sijaan täyttivät kriteerini hyvin.

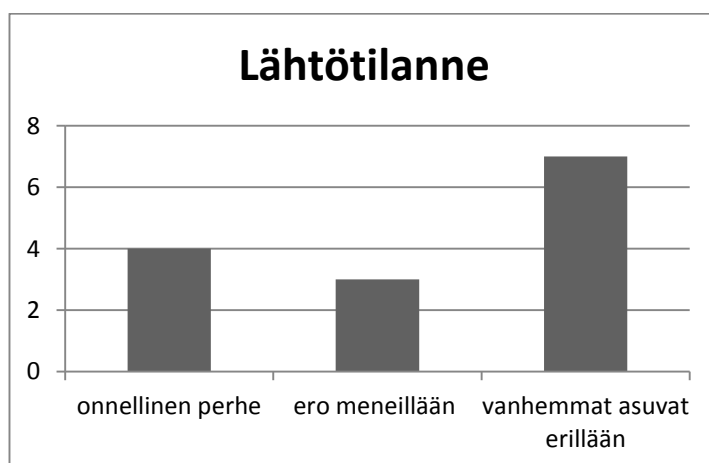
5.2 Kirjojen analysointi

Kirjojen kokonaismäärä oli viisitoista (15). Ne jakautuivat eri vuosikymmenille seuraavasti; 1973, 1986, 1987, 1995, 1996, 1998, 2002, 2005, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 ja 2013. Kirjojen jakautuminen (kuviot 3 ja 4) osoittaa, että eroa käsittelevät kuvakirjat ovat yleistyneet määrällisesti vuosikymmenten kuluessa.

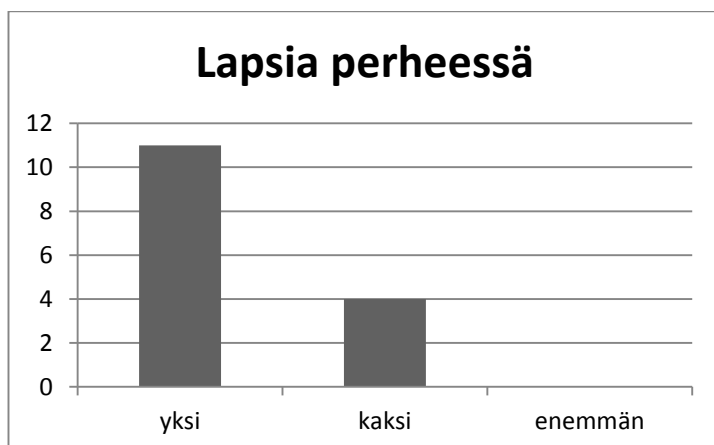
Kuvio 3. Kirjojen jakautuminen vuosikymmenittäin

Perheen lähtötilanteet (kuviot 4 ja 5) vaihtelivat. Neljässä (4) kirjassa alkutilanne oli onnellinen ydinperhe, jossa asiat alkoivat mennä huonosti ja vanhemmat riidellä. Ero oli meneillään kolmen (3) kirjan lähtökohtana ja seitsemässä (7) vanhemmat asuivat jo erillään.

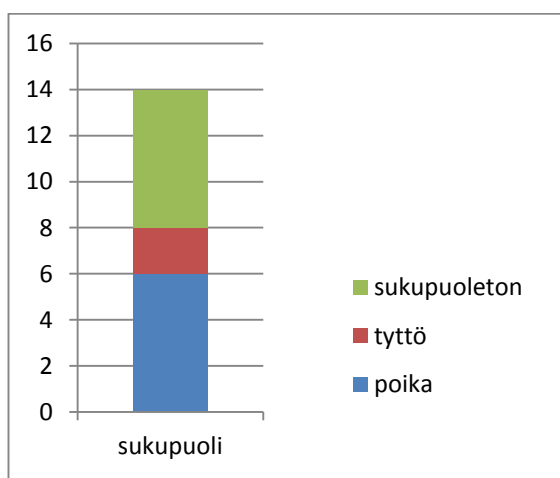
Kuvio 4. Perheen lähtötilanne kirjassa

Perheissä oli korkeintaan kaksi lasta (kuvio 5). Kirjoissa oli yksi lapsi yhdessätoista (11) tapauksessa ja kaksi lasta neljässä (4), joka oli samalla lasten lukumäärän maksimi. Yli kahden lapsen perheitä ei ollut kuvailtu kertaakaan.

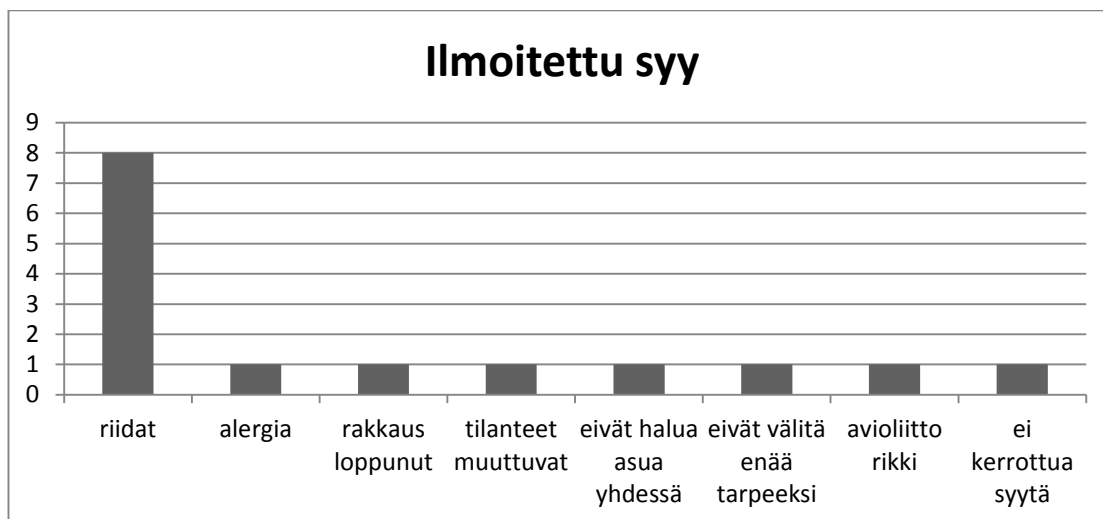
Kuvio 5. Lasten lukumäärä perheessä

Päähenkilöiden sukupuolta ei aina kerrottu kirjoissa (kuvio 6). Sukupuolettomia lapsia oli kuudessa (6) kirjassa, saman verran (6) oli myös poikia päähenkilöistä. Tyttöjä oli päähenkilöinä kaksi (2) ja yhdessä kirjassa päähenkilöinä olivat sisarukset, tyttö (1) ja poika (1). Lasten ikä oli kerrottu tai pääteltävissä ainoastaan neljässä kirjassa (2-, 6-, 6-vuotiaat ja ekaluokkalainen). Sukupuolettomuus ja iättömyys mahdollistavat laajemman samaistumisen, kuin rajatut vaihtoehdot, mikä on aivan ymmärrettävää kuvakirjan luonteen kannalta.

Kuvio 6. Päähenkilöiden sukupuolen jakaantuminen

Erojen syyt jakautuivat, riitojen ollessa kuitenkin määräävin kahdeksassa (8) tapauksessa. Muita syitä eroille olivat vanhemmat olivat allergisia toisilleen, vanhemmat eivät rakastaneet enää, tilanteet muuttuvat, vanhemmat eivät halua asua yhdessä enää tai vanhemmat eivät välitä toisistaan niin paljon, että asuisivat yhdessä, avioliitto meni rikki, tai syitä ei kerrottu. Erojen syyt jakautuivat riitavoittoisesti (kuvio 7).

Kuvio 7. Erojen syyt

Varsinaista huoltajuusriitaa käytiin vain yhdessä (1) kirjassa. Lapset asuivat tai muuttivat asumaan äidilleen kahdeksassa (8) tapauksessa ja isälleen kahdessa (2). Tasan kummallakin asui kolme (3) päähenkilöä ja yhtä monella asumisjärjestelyt olivat määrittelemättömät. Asumiskäytäntöjä pohdittiin niininkään lapsen kanssa yhdessä (1) ja lapset päättivät asumisjärjestelyistä yhdessä (1) kirjassa.

Tapaamisia ei ollut mitenkään määritelty yhdessätoista (11) kirjassa. Niissä etävanhempi tuli käymään tai lapsi meni hänen luokseen epäsäännöllisesti. Neljässä (4) kirjassa tapaamiset olivat määritelty tai muuten suoraan tulkittavissa. Näistä päähenkilö oli saman verran kummallakin vanhemmallaan kolmessa (3) kirjassa ja yhdessä (1) kirjassa joka toinen viikonloppu. Tapaamisien sopimisesta ja millä perusteella se tapahtui, oli maininta vain yhdessä (1).

5.3 Kirjojen yleisimmät teemat

5.3.1 Selviytyminen

Parhaimmillaan kirjat olivat selviytymistarinoita, joista ei kuitenkaan paistanut läpi teenäisyys. Lapsen selviytyminen ja sopeutuminen vanhempien eron jälkeen tuotiin monella suoralla tai hienovaraisella tavalla esiin. Niitä saattoivat olla surun väistyminen ja orastava ilo, eron hyvien puolien löytyminen, samaistumiskohteet ja normaaliuden tunne, sekä ymmärrys siitä, että elämä jatkuu. Selviytyminen oli aina yhteydessä siihen, että lapsi vakuuttui molempien vanhempien rakkaudesta häneen, vaikka entiset puoliset eivät enää toisiaan rakastaneetkaan. Oli tärkeää saada kirjan päähenkilö vakuuttumaan myös vanhemmuuden jatkumisesta – joskin jaettuna ja erilaisena – eron jälkeenkin.

Pahimmillaan kirja ei tukenut selviytymisen ja toivon ajattelua, vaan jätti vaisulla tavalla vaikutelman, että lapsi vain tottuu ja alistuu ajan saatossa. Apea tunnelma jäi päällimmäisenä mieleen yrityksestä huolimatta. Hiljaisen alistumisen vuoksi lapsi ei näyttäytynyt toimijana, eikä hänellä liiemmästi ollut keinoja löytää positiivisia seurauksia erosta. Tätä päätelmää tuki konservatiivisen ja liberaalin ajattelutavan ero, käsitys siitä, että ydinperhe on ainoa oikea kasvualusta lapselle. Lapsen ollessa toimijana ja osallisena omassa elämässään, se välittyi lukijalle helposti.

”Paikalle tuli valtava joukko lapsia. Pitkän keskustelun jälkeen kokous totesi yksimielisesti, ettei ollut lasten vika jos heidän vanhempansa käyttäytyivät kuin viisivuotiaat kakarat.” (Cole 1998, 15)

Lapsi ymmärtää eron ikätajuisesti, mutta sen selittämisessä on käytetty melko kliseisiä ja mielikuvituksettomia keinoja. Eräs mielestäni hyvin lapsen näkökulmaan sopiva tapa löytyy ainoasta riimimuotoon tehdystä kirjasta.

”Jos purkissa saisi rakkausliimaa, äiti ja isä olisivat ostaneet sen. He olisivat korjanneet liittonsa, jos vain tietäisivät miten. Se tuntuu aika kipeältä. Se on kamalan haikeaa. Mutta joskus liitot menevät niin rikki, että korjaus on liian vaikeaa.” (Gray 2010, 27).

Symbolinen vertaus toimii hyvin myös koruttomana loppuratkaisuna:

”Ulkona auringossa minä jo hiukan hymyilen. Minun elämäni ei ole rikki. On hyvä olla, kun ymmärrän sen.” (Gray 2010, 29–30)

Sopeutuminen ilmenee tässä ymmärryksenä omasta ehjyydestä ja vaikka päähenkilö on surullinen vanhempien erosta, hän jo hiukan hymyilee. Aukeaman kuvitus tukee hyvin ajatusta elämän jatkumisesta, joskin hieman ilikuriseen sävyyn. Päähenkilö seisoo etualalla vieno hymy kasvoillaan. Taustalla nainen ulkoiluttaa koiraa, joka vetää hihnassa ja haukkuu aurinkoa. Naisen ilme on surkea, mutta kuva jättää tulkinnanvaran murheen syystä lukijalle. Kenties se on vetävä koira, kenties jokin aivan muu. Ohi ajaa auto, jossa kuljettajana on mies ja takapenkillä tyttö näyttää kieltä päähenkilölle. Koska tarinan päähenkilö on poika, aukeaman kuvan sukupuolijako menee tasan, mikä osaltaan kertoo myös harmoniasta, joskin hieman tyyppiseen tapaan. Korkealla katolla kissa katselee aukeaman henkilöitä ja on niin ylhäällä, ettei lukijan katse osu siihen heti. Kissalla on kuitenkin tärkeä osa, onhan sivulla, ja siten loppuratkaisussa, mies – nainen, poika – tyttö ja kissa – koira jotka muodostavat selvät parit. Aukeaman kuvasta jää mielikuva, että harmit kuuluvat elämään, mutta niiden yli pääsee kyllä. Kuvitus on hyvä esimerkki siitä, miten teksti ja kuva eivät voi olla ristiriidassa keskenään, ilman että lukija alkaa epäillä jompaa-kumpaa. Nyt ne toimivat hyvin yhdessä.

Joissakin ratkaistiin pulmia ja tuotiin lämpimästi esiin se tosiseikka, että elämässä voi sattua ja tapahtua, mutta kaikesta selviää. Ihmisen osa on kokea murheita, mutta myös ratkaista niitä. Selviytymistä tuki lapsen ymmärtäminen perheen moninaisuudesta ja siitä, että hänen uudenmallinen perheensä on hyvä ja kelpaa. Vertaistukea oli käytetty monissa kirjoissa, päähenkilön perhe ei ollut ainoa erilainen. Perhekäsityksen laajeneminen näyttäytyi ilahduttavasti. Eräässä kuvakirjassa tuotiin hienosti esiin perheiden monimuotoisuutta, mainittiin mm. sijaislapsi ja jopa eräänlainen sukupuolettomuus;

”Meillä kaurikotiloilla kaikki aikuiset ovat samanlaisia, emme erottele isiä ja äitejä. Meillä sedätkin voivat välillä ruveta tädeiksi ja tädit sediksi.”
(Huuskonen 2007, 12)

Selviytyminen oli kirjoissa yhteydessä turvallisuudentunteeseen ja siihen, että elämä jatkuu vanhemman rakkaudessa. Erosta saattoi poikia myös positiivisiakin juttuja. Joka tapauksessa ajan kuluessa tilanteeseen tottuminen oli osa selviytymistä.

”Isän poismuuttaminen ei loppujen lopuksi ollutkaan niin kamala asia kuin Pasi oli pelännyt. Uusi kaveri Miska oli hieno juttu! Eikä Pasi olisi koskaan tavannut Miskaa, ellei isä olisi muuttanut uuteen kotiin. Elämä kahdessa kodissa alkoi tuntua Pasista ihan kivalta, kunhan siihen ensin tottui. Kun

isä ja äiti saivat sovittua viikonloppuja koskevat riitansa, asiat alkoivat sujua omalla painollaan.” (Rinnevuori & Porrassalmi 2013, 50).

Vaikka kaipaus oli läsnä, lapsi sopeutui ja löysi ikävästään huolimatta erosta hyviä puolia. Hyvien puolien löytyminen olikin ehdottomasti eniten selviytymistä tukeva seikka heti vanhempien rakkaudesta vakuuttumisen jälkeen. Lapsen selviytyminen erosta näytti noudattavan kaavaa. Kunhan hän vain pääsi yli alun shokkivaiheesta, seurasi uudelleen suuntautuminen, jossa lapsi mietti uudesta elämäntilanteesta seuranneita asioita positiivisessa valossa. Ikävä ja hyvine puolien löytyminen saattoivat nivoutua myös yhteen:

”Kotona Mimmillä on ikävä isää ja hän lähettää isälle usein kortteja. Isän luona Mimmillä on taas ikävä äitiä ja hän haluaa kotiin äidin luo. Mimmistä on kuitenkin hauska matkustaa junalla isän luokse. Junassa voi tehdä melkein mitä vain, ainakin leikkiä, laskea mäkeä ja piirtää. Junassa on myös hauska syödä, siellä saa pitsaa ja limondia.” (Oinonen & Rossi 2002, 9)

Tarinan tyttö näki matkan isän luokse seikkailuna, jossa on paljon hyviä puolia. Ikäväänsä hän lievitti lähettämällä kortteja.

Elina Hermansson kertoo Terveyskirjaston verkkojulkaisussa Vanhempien ero lapsen näkökulmasta, että erosta selviytyminen on kytköksissä turvallisuudentunteeseen ja elämän jatkumiseen. Lapsen aivot tarvitsevat kehittyäkseen turvallista jatkuvuutta. Suuret elämänmuutokset ovat siksi aina riski. Eroa suurempi riskitekijä voi olla kuitenkin vaikkapa asunnon vaihtaminen. (Hermansson 2012).

Psykologi Kari Kiianmaa tuo puolestaan ilmi erittäin tärkeän seikan. Lapsista ja erosta puhuttaessa korostuvat aina riskit. Puhutaan selviytymisestä, lapsi ikään kuin selviää vanhempien erosta huolimatta. Valitettavasti tämä ajattelutapa sivuuttaa sen tosiasian, että lapsi saattaa selviytyä juuri eron ansioista. Mitä lapselle olisi tapahtunut, mikäli vanhemmat eivät olisi eronneet, on unohdettu kysymys. (Kiianmaa 2011). Yhteiskunnassa on edelleen vallalla valitettava käsitys, että erolapsi on tuomittu huonompaan menestykseen, mitä elämään tulee. Kuitenkin esimerkiksi C. G. Mannerheim, J. K. Paasikivi ja Mauno Koivisto ovat yksinhuoltajaäidin kasvattamia. Myös Jean Sibelius ja Helen Schjerfbeck ovat yksinhuoltajakodista (Hermansson 2012).

5.3.2 Suru, pettymys ja ikävä

Lapsen ikävä vanhempaansa kohtaan oli kouriintuntuva. Ikävän kuvaamisen koin kuitenkin myös tärkeäksi, sillä kirjan tarkoitus on sanoittaa lapselle hänen tunteitaan. Päähenkilön suru, pettymys, ikävä ja jopa häpeä olivat siten tärkeitä samaistumiskohteita, sillä näitä tunteita lapsi käy läpi todellisuudessaakin. Miltei jokaisessa kirjassa lapsi ikävöi poissaolevaa vanhempaansa. Lievittääkseen ikäväänsä lapsi oli keksinyt jonkin tavan selviytyä. Selviytyminen ja ikävä olivat muutenkin läheisessä sidoksessa toisiinsa, kuitenkin siten, ettei ikävä suinkaan poissulkenut selviytymistä. Ei voinut yksiselitteisesti todeta kuinka päin tilanne meni; oppiko lapsi ensin selviytymään erosta ja löysi keinoja ikävän lievittämiseen, vai löysikö keinoja ikävän lievittämiseen ja siksi alkoi selviytyä erosta. Molemmat seikat nivoutuivat toisiinsa tiiviisti. Ikävän lievittämiseen oli kirjoissa useita tapoja. Puhelut, tutut ja mukana kulkevat tavarat, vanhemman tai sukulaisen antama lohtu ja tieto siitä, että poissaoleva vanhempi ajattelee lasta, kantoivat häntä ikävässään.

Vanhempien suhteen päättymisen oli paitsi surullista, yleensä myös valtava pettymys lapselle. Onnellisen perheen särkyminen näyttäytyi suurena shokkina, kun taas riitaisan liiton hajoaminen oli jopa helpotus. Vaikka ero olisi ollut omalla tavallaan helpotus, se ei silti poistanut pettymyksen tunnetta. Pettymys perheen hajoamisesta oli pettymystä vanhempia kohtaan ja vertaamista paitsi omaan entiseen, myös muihin perheisiin.

”Minulla ei ole oikeaa perhettä. On vain minä ja äiti ja joskus minä ja isä. Kotona äidin luona asuvat myös kultakalani Lilleri. Kavereitteni vanhemmat asuvat yhdessä. Esimerkiksi Onni Omenamadon koko seitsemän hengen perhe mahtuu hyvin asumaan yhteen kaneliomenaan. Minun perheeni on ihan tyhmä.” (Grahm & Piepponen 2009, 6)

Ikävää kuvailtiin useilla eri tavoilla. Itse teksti kertoi surusta enemmän, kuin kuvat. Kirjoja lukiessa jäi sellainen vaikutelma, että kuvittaja ei ole halunnut pysähtyä surukuvaan, eikä tarttua siihen. Lasten olemus saattoi olla apea ja kasvot murheelliset, mutta teksti antoi ymmärtää yksityiskohtaisemmin tunteita. Joskus ikävä sivuutettiin vain toteamuksena. Seuraavassa esimerkissä lapsi on viettänyt koko viikonlopun äitinsä kanssa. Hän on ostanut äidin kanssa uuden koulurepun aloittaessaan pian ekaluokan.

”Sunnuntai-iltana, kun Juho menee takaisin isän luokse, hänellä on vähän surullinen olo, vaikka isääkin on taas ihan kiva nähdä. Joskus tuntuu siltä, että on aina jotain ikävä.” (Tarpila 1996, 22).

Aukeaman kuvituksessa on iloisia lapsia koulureppuineen. Ikävä on jätetty huomiotta, eikä se ole tässä kirjassa niin konkreettisesti läsnä, kuin useissa muissa, joissa lapsen ikävää etävanhempaa kohtaan on kuvattu liikuttavan pelkistetysti jopa hieman kiertäen. Tässä tapauksessa etävanhempi on äiti, joka on tullut lasten luokse kylään. Tilanteessa on päähenkilö Elias, hänen pieni siskonsa Inkeri ja äiti.

”Keittiössä on ahdasta. Elias koettaa syödä siten, ettei hän kyynärpäillään koko ajan tönisi äitiä.

Äiti sanoo, että nyt Elias saa sitten syödä hänen kainalossaan, mutta Inkeri ei anna. Inkeri haluaa istua äidin sylissä koko ajan. Inkeri nojaa äitiin ja hipsuttaa häntä toisella kädellä korvasta.” (Kummu & Maijala 2002, 27)

Korvan hipsuttamiseen kulminoituu ikävöimisen haikea mielikuva, joka varmasti aukeaa sekä lapselle, että aikuiselle. Sanaa ikävä ei ole mainittu, mutta äidin omiminen vain itselle kertoo pakahduttavasta tunteesta ja siitä, että lapsi ei halua päästää äidistä hänet nyt luokseen saatuaan, eikä jakaa kenenkään kanssa. Kuvassa kaikki kuitenkin hymyilevät ja äiti pitää kättään suojelevasti pienen tyttänsä ympärillä. Kuva lieventää tässäkin sanallista ilmaisua, vaikka sanallinen ilmaisu ei ollut suoraa.

Ikävä oli voimakkaasti yhteydessä menettämisen pelkoon ja hylätyksi tulemiseen. Koska vanhempien keskinäinen rakkaus loppui, epäili lapsi sen loppuvan häneenkin. Lapsi kuitenkin sitoo entiset puolisot yhteen loppuelämäksi.

” – Miksi isä menee pois? pikku karhu nyyhkytti.

– Koska isällä on nyt oma pesä, emo kuiskasi.

– Mutta ennen se asui täällä! pikku karhu nyyhki

– Niin, silloin isä ja minä pidimme toisistamme paljon. Mutta sitten meille tuli yhä useammin riitaa. Ei ole hauska asua yhdessä, jos aina tapellaan. Pikkukarhu ajatteli metsässä tapaamiaan eläimiä. Toisten kanssa se leikki mielellään. Toisten kanssa tuli riitaa – niiden kanssa se ei viihtynyt yhtä hyvin.

– Mutta MINULLA ei ollut riitaa isän kanssa! pikku karhu murisi edelleen

– Ei ollutkaan, emo sanoi, siksipä isä tulee leikkimään kanssasi aina kun voi. Sinähän olet isä karhun lapsi, eikä se rakasta ketään maailmassa niin kuin sinua.

– Eikä se lopu?

– Ei pikku karhu. Se rakkaus ei lopu.

Pikku karhu nojautui lähemmäs.

– Entä sinä, emo? Rakastatko sinäkin minua?

– Tietysti rakastan. Sinä olet minun lapseni, enkä minä koskaan rakasta maailmassa ketään, niin kuin sinua. Koska sinä olet olemassa, me kolme

kuulumme aina yhteen. Silloinkin kun emme enää asu samassa pesässä.”
(Weninger & Maucler 1995, 19, 20).

Tässä kiteytyy myös kauniisti tärkeä ajatus siitä, että vanhempi ei kadu yhteen menemistä ja lapsen saamista, vaikka liitto menikin karille ja vanhemmuus jatkuu eron jälkeen ja se on kerrottu juuri siten, että lapsi ymmärtää.

”Nyt me olemme äidin kanssa ystäviä ja pidämme sinusta yhdessä huolta. Eikö näin ole sentään parempi?” (Manninen & Kanerva 1986, 21).

Vanhemmat tekevät yleensä parhaansa, jotta heidän avio-ongelmansa pysyvät poissa lasten silmistä (Wallerstein 2007, 62). Tämän vuoksi onnellisen perheen ero voi tulla täytenä shokkina lapselle. Lapsi saattaa kokea häpeää vanhempiensa eron vuoksi. Lapselle ei kuitenkaan saa antaa käsitystä, että elämä olisi aina hallittavissa ja helppoa, sillä kaikenlaiset surut kuuluvat elämään. On silti tärkeää luoda toivoa vaikeiden asioiden ylitse pääsemisestä ja uusista ilonaiheista. (Wesaniemi 2005, 15).

Pediatri ja psykoanalyytikko Dolton (2005) mukaan lapsen näkökulmasta vanhempien välisen rakkauden päättymisen on hyvin vaikeaselkoinen asia, sillä lapsi ei käsitä rakkautta samoin, kuin aikuinen. Hän luulee ymmärtävänsä mitä rakkaus on, mutta ei tiedä, että aikuiseen rakkauteen liittyy halu ja sen päättymisen on aina lopulta syy jokaiseen avioeroon. Eron syyn selittäminen lapsentajuisesti on haastavaa tätä rakkauden tematiikkaakin vasten. Oli syy mikä hyvänsä, se harvoin kelpaa. Lapsen näkökulmasta eron syy on aina väärä. Sen sijaan aikuisen vastuullisuutta voi korostaa. Vanhempi ottaa vastuun siitä, että yhteiselämä ei onnistu ja tekee eropäätöksen. Lapsen tuli aina saada tietää, että vanhemmat eivät kadu yhteen menoa ja lapsen saamista, vaikka liitto päättyikin eroon (Dolto 2005, 31, 33).

Pidän Dolten näkökulmaa mielenkiintoisena ja tärkeänä. Lapselle tulee selittää erin syyt, mutta ottaa huomioon, että lapsi ei ymmärrä rakkauden loppumista, sillä se saattaa olla aikuisellekin vaikea asia. Varsinkin jos vain toinen puolisoista on aloitteentekijä eroon. Vanhemman tai lasta lähellä olevien voi olla vaikea lukea eroa käsitteleviä kirjoja juuri näiden lähelle tulevien tunteiden vuoksi. Pettymys, suru ja ikävä ovat kaikille tuttuja tunteita ja niiden sanoittaminen lapselle on erityisen tärkeää. Lapsi saa olla surullinen ja vihainen. Tavallaan hänet on petetty, sillä usko ainakin sen perinteisenä merkityksenä perheeseen on mennyt. Kaikenlaiset tunteet kuuluvat kuitenkin elämään ja elämässä tulee

kaikenlaisia vaiheita tunteiden tulla. On tärkeää antaa lapselle kokemus siitä, että murheista huolimatta elämä menee eteenpäin. Lapsen surun kohtaaminen on aikuisella vaikeaa paitsi oman syyllisyydentunteen, myös oman epäonnistumisen tunteen vuoksi. Erokirjojen lukeminen voi olla aikuiselle tuskallinen kokemus siksikin, että hän kantaa kahta surua; omaansa ja lapsen. Samat pettymyksen tunteet, myös ikävä, voivat olla läsnä. Kirjoille on ehdoton tilauksensa konkretisoimaan lapsen tunteita, mutta näen ne tärkeiksi myös luomaan ja ylläpitämään toivoa. Surun, ikävän ja pettymyksen sivuuttaminen ero käsittelevässä tunteessa on osaltaan myös lapsen sivuuttamista.

5.3.3 Vaara

Vain kahdessa kirjassa oli ulkopuolelta tuleva pelko mukana. Nämä kummatkin olivat ymmärrettävästi eläinmaailmaan sijoittuneita. Toisessa pikkususi lähtee etsimään isäsutta, joka erosi äidistä ja lähti yhteisestä pesästä. Koska isäsusi ei kertonut mihin muuttaa ja koska tulee tapaamaan pikkusutta, tulkitsen tämän jo itsessäänkin pelon elementiksi, koska kuten aikaisemmin todettiin, epävarmuus on eräs riskitekijä lapselle. Tilanteen pelottavuutta korostivat matkan tapahtumat, päähenkilön ja hänen auttajansa kohdatessa todellisen vaaran.

”Nyt riittää, lintu totesi. Minä luovutan. En enää etsi sinun isääsi. Se on liian vaarallista.” (Eyen 2005, 17).

Auttaja jäi kuitenkin rinnalle ja tarina päättyi onnellisesti. Toisessa kirjassa näätä uhkaa Okko-oravaa, mutta päähenkilö ehtii pesän turvaan auttajan, tässä tapauksessa pöllön, asettuessa näköesteeksi.

”Onneksi kotipesään ei ole pitkä matka, sillä niitä on nyt kaksi.” (Tonteri & Talvitie 2011, 23)

Vaaran elementti on samalla osa loppuratkaisua: koska pesiä on kaksi, on myös kaksi mahdollisuutta päästä turvaan. Tämä tiivistää kauniilla tavalla sen, miten surullisestakin tapahtumasta seuraa sopeutuminen ja hyvien puolien löytäminen.

Turvan saaminen molemmilta vanhemmilta on lapsen oikeus eronkin jälkeen. Tiedetään, että lapsi selviytyy vanhempien erosta sitä helpommin, mitä paremmin vanhemmat saavat asiansa sovituiksi ja mitä vähemmän lapsi liittyy kiistoihin. Lasta ei saa ottaa vallankäytön välineeksi. Aikuisten ero ei tarkoita eroa lapsesta. Kuitenkin valtaosa lähihuoltajista on äitejä, jolloin isän rooli jää väkisinkin viikonloppu tapaamisten varaan. Yhteishuoltajuus ei tarkoita varsinaisesti lapsen yhteistä hoitoa. Erossa lapsen aika täytyy jakaa, jolloin lapsi on aina toisen vanhemman luona. Kumpikin vanhempi vastaa tuolloin yksin lapsen hoidosta, turvasta ja yhdessäolon sisällöstä. (Valjakka 2003, 39–40). Mitä tulee vaaran käyttöön lastenkirjallisuudessa, pelottavuuteen pätee samat säännöt kuin muuhunkin viihdytykseen. Kaikki ei sovi kaikille ja aikuisen velvollisuus on suojella lasta. (Aipo 2001, 25).

Tutustuin lapsuuteni klassikkosatuihin aivan uudesta näkökulmasta, kun aloin lukea niitä omille lapsilleni. Nuo vanhan ajan sadut tuntuivat äkkiä varsin raaoilta. Ilkeitä noitioita, julmia äitipuolia, suoranaista vihaa, kateutta ja pahansuopuutta. Kaikkialla lymyäviä vaaroja ovat vanhat tarinat täynnä. Nämä kaksi jännityksellä pelaavaa kuvakirjaa olivat mielestäni varsin kesyjä kuitenkin. Uskoisin, että vaara ja jännitys ovat aina viehättäneet lasta ja sen lisääminen juoneen on pitänyt yllä mielenkiintoa. Muistan omasta lapsuudestani, miten jännittävää oli kuunnella näitä melko julmilta vaikuttavia kirjoja, mutta miten aikuisen läsnäolo ja turva, sekä onnellinen loppukohtaus muodostivat kontrastin draaman kaarelle. Varsin suosittuja tarinoita lapsilleni olivat ne, joissa kirjan päähenkilö – lapsen samaistumiskohde – toimii nokkelasti vaaran uhatessa. Tämä sama vaaran / turvan vuorottelu näkyi näissä kahdessa kirjassa.

5.3.4 Vanhempien suhde ja vanhemmuus eron jälkeen

Kuvakirjojen perheissä vanhempien yhteiselämä ennen eroa saattoi olla näennäisen onnellista tai hyvin riitaisaa. Vanhemmat riitelivät, kolistelivat, huusivat ja itkivät. Myös mykkäkoulua pidettiin.

”Näyttää siltä, etteivät isäorava ja äitiorava tule toimeen keskenään. Silloin, kun oravat eivät tappele, ne mököttävät toisilleen. Sekään ei ole mukavaa. Metsän leppeästä hiljaisuudesta tulee ahdistavaa mökötyshiljaisuutta.” (Tonteri & Talvitie 2011, 9)

Lapset kärsivät vanhempiensa riitelystä ja oireilivat myös somaattisesti esimerkiksi vatsakivuilla. Lapsi saattoi vihata vanhempiaan ja koko maailmaa. Kun erosta sitten päätettiin, vanhemmat kertoivat siitä lapsille yhdessä ja heidät otettiin useissa tapauksissa mukaan pohtimaan tilannetta esimerkiksi asumisjärjestelyjen suhteen. Varsinaista huoltajuusriitaa käytiin vain yhdessä kirjassa.

” – Tulehan Okkoliini! äitiorava sanoo ja tempaisee Okko Oravaa käpälästä.

– Me miehet pidämme yhtä! isäorava sanoo ja tarttuu Okon toiseen käpälään.

– Tokko Okko haluaa jäädä sinun luoksesi, oravaäiti sihisee. Kumpikin vetää... ja kiskoo... ja tempoo taholleen, kunnes pikku Okko alkaa parkua.” (Tonteri & Talvitie 2011, 11)

Tämän huoltajuuskiistan vuoksi päähenkilö joutui valtavaan ristiriitaan. Hän ei halunnut valita vanhempien välillä, sillä halusi pitää molemmat. Vanhempien vetäminen kumpikin omaan tahoonsa oli tässä kirjassa konkreettisesti kuvattu ja se aiheutti lapselle kipua. Aivan kuten se aiheuttaa symbolisella tasolla todellisessakin elämässä. Tässäkin tapauksessa, kun ero lopulta tapahtui, tilanne seestyi huomattavasti.

Vain muutamassa kirjassa riitely jatkui vanhempien eron jälkeen.

”Joskus äiti unohti, että Juhon piti tulla. Silloin isä soitti äidille ja he riitelivät puhelimesta. Isä sanoi äidistä rumia asioita. Puhelun jälkeen isä oli vihainen myös Juholle, vaikka hän ei ollut tehnyt mitään pahaa. Juho tunsikin itsensä surulliseksi ja vihaiseksi.” (Tarpila 1996, 17)

Tämä tapaus on onneksi poikkeuksellinen esimerkki kolmen merkityksensä vuoksi. Ensinnäkin äiti on hylännyt, kun ei muista. Toisekseen isä haukkuu äitiä, jolloin hän haukkuu myös Eliasta. Kolmanneksi isä purkaa oman vihansa Eliakselle. Lapsi tarvitsee lukukokemuksen, joka on toisaalta toki realistinen ja samaistava, mutta myös pitää yllä toivoa vanhemmuuden jatkumisesta. Ainahan näin ei ole. On eroja, joissa vanhemmuus valitettavasti loppui. Tässä kirjaotannassa ei ollut sellaista kuitenkaan.

Vanhemmat tulivat muutamassa kirjassa hyvin keskenään toimeen eron jälkeen. Se ei kuitenkaan näyttäytynyt enteilevän yhteen palaamista, vaan oli osoitus keskinäisistä väleistä. Toivo yhteen palaamisesta eli silti lapsen mielessä. Kirjassa ”Puhelias Elias” on tästä hyvä esimerkki. Eliaksen ja Inkerin äiti on tullut kylään heidän luokseen. Isällä on

jo uusi kumppani ja he kaikki istuvat yhteiseen illallispöytään. Kohtaus on samalla oivalinen esimerkki siitä, miten hyvä kuvakirja puhuttelee lapsen lisäksi myös aikuista. Aikuinen lukija ymmärtää, miten kiusallinen tilanne tässä on lapsen kysyessä sinänsä tärkeän kysymyksen sopimattomaan aikaan.

” – Miksi äiti ei enää asu meidän kanssa? Elias kysyy. Hetken aikaa haarrukat kilahtelevat lautasilla. Äiti ja isä katsahtavat pöydän yli toisiinsa. Ilta on jo pimentynyt ikkunan takana, ja ulkona kaikki ovat menneet koteihinsa. – No voisi kai sanoa niin, että äiti ja isi tulivat toisilleen allergisiksi, äiti hymähtää lopulta. – Mutta nythän sinä olet tässä, meidän kanssa! – Ei se haittaa pieninä annoksina. mutta jos on oikein paljon yhdessä, rupeaa kutisemaan ja tulee vaikea olo.” (Kummu & Maijana 2012, 27, 30).

Allergia on kekseliäs osoitus lapsentajuisesta vertauksesta. Toisaalta myös se, että allergia ei tässä tapauksessa aiheuta hengenahdistusta, verestävää ihottumaa tai vaikeita vatsakipuja, on ilmeisen harkittu yksityiskohta.

Vanhempien keskinäinen suhde saattoi olla edelleen latautunut. Seuraava kohtaus kertoo tunteiden vielä olevan läsnä.

” – Joskus isä tulee myös meille kotiin, äidin ja Rikun ja minun luokse. Sekin on vähän kummallista, sillä isä ja äiti eivät puhu paljoa toisilleen. Kerran isä kietoi kätensä äidin ympärille ja silloin äiti alkoi itkeä ja meni toiseen huoneeseen. On kyllä paljon parempi tavata isää yksinään.” (Gyda, Danielsson & Andersson 1973, 21).

Vain muutamassa kirjassa oli säännöllisistä tapaamisista sovittu. Lapsen elämä toki jatkui jaetun vanhemmuuden turvin, mutta tapaamisia ei voinut mitenkään ennakoida.

Kulttuurin, ammatillisen ja lainsäädännön ihanteena on vanhempien kesken jaettu vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta eron jälkeen (Kuronen & Hokkanen 2008, 27). Ylivoi- maisesti suosituin tapa huolehtia lapsista eron jälkeen on yhteishuoltajuus. Laki lapsen huollon ja tapaamisoikeuden (8.4.1983/361.) mukaan tämä tarkoittaa, että molemmat vanhemmat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja päättävät lasta koskevista asioista. Oikeustieteen kandidaatti Eeva Valjakan (2003) mukaan yhteishuollossa molemmilla vanhemmilla on yhtäläinen oikeus saada lasta koskevia tietoja, esimerkiksi terveydenhuollon ja koulun puitteissa. Toinen vanhempi ei voi yksin avata tiliä lapsen nimissä, eikä anoa virallisia asiakirjoja, kuten passia. Käytännössä yhteishuoltajuus vaatii

vanhemmilta kykyä tulla toimeen edelleen, sillä lapsi on omaisuuden osituksen jälkeen enää ainoa yhteinen nimittäjä entisten puolisoitten välillä ja riidat heijastuvat helposti lasta koskevaan päätöksentekoon. (Valjakka 2003, 74).

Noin neljäsosa vanhemmista pystyy keskenään yhteistyöhön eron jälkeen. Neljäsosa jatkaa riitelyä ja loput hoitavat vanhemmuuttaan tahoillaan puuttumatta toisen tekemisiin. (Murtorinne-Lahtinen 2013, 35). Lapsella on kuitenkin oikeus tavata sitä vanhempaa, jonka luona hän ei asu. Mikään laki ei silti velvoita vanhempaa tapaamaan lastaan. Juridinen jaettu huolto ei myöskään ole yhtä kuin arki, sillä edelleen 2000-luvulla lapset jäävät useimmiten äitinsä luo asumaan vanhempien eron jälkeen (Kuronen & Hokkanen 2008, 27).

Yllätyin miten vähän kirjoissa esiintyi jäsenneltyä huoltajuutta. Isät tapasivat lapsiaan eron jälkeen silloin, kuin heille sattui sopimaan muutamaa tapausta lukuun ottamatta. Kirjoissa isät kyllä osallistuivat paljon lasten elämään, vaikka säännöllisiä tapaamisia ei juuri sovittu. Lapsi haluttiin vakuuttaa siitä, että molemmat vanhemmat olivat yhä henkisesti läsnä ja huolehtivat hänestä. Pelkkä tietoisuus toisen vanhemman henkisestä läsnäolosta ei mielestäni kuitenkaan riitä. Mitä pienempi lapsi, sitä tärkeämpänä pidän säännöllisyyttä hänen elämässään. Selkeät tapaamiset etävanhemman kanssa luovat jatkuvuutta ja turvaa lapsen elämään. Juuri tämä jatkuvuuden tunne on lapselta usein hukassa vanhempien erotessa. Miten minun käy, on lapselle oleellinen kysymys. Pidän turvallisuudentunteen vahvistamista erityisarvoisessa asemassa mitä tulee lapsen selviytymiseen vanhempien erosta. Mielestäni tiheät tapaamiset pienen lapsen ollessa kyseessä helpottavat selviytymistä vanhempien erosta ja lievittävät ikävää. Olettaen tietenkin, että etävanhempi on turvallinen ja lapsi tapaa häntä mielellään.

5.3.5 Vanhempien uudet kumppanit

Niissä kirjoissa, joissa vanhempi tai molemmat heistä löysivät uuden kumppanin, kuvattiin tätä suhdetta ystävyudeksi, joka saattoi alkuun epäilyttää lasta. Suhde vanhemman uuteen kumppaniin oli kuitenkin varsin mutkaton, eikä siinä käyty varsinaisesti mustasukkaisuuden teemoja läpi. Mustasukkaisuus saattoi kuitenkin ilmetä piilomerkityksellisenä, sen sijaan käytettiin esimerkiksi sanaa ”vierasti”.

”Äiti pupun luona kävi yhä useammin vieras Kalle-pupu. Mitä varten? Äiti pupu sanoi, että hän rakasti omaa pikkupupuaan, mutta piti paljon myös Kallesta. Pikkupupu vierasti tuota outoa Kalle pupua, joka hymyili hänen ikiomalle äidilleen.” (Viljakainen 1987, 18)

Teksti ilmaisee asian lievästi, mutta tarkasteltaessa kuvaa, paljastuu tilanteen todellinen luonne. Äiti pupu ja Kalle pupu istuvat ihan vierekkäin kahvipöydässä ja pöydän alla makaa pikkupupu huulet alaspäin murjottamassa. Pelkkä vierastaminen olisi voitu näyttää ujonä, hieman taustalle jääneenä päähenkilönä, mutta tässä todellinen tunne ei jää arvailun varaan.

Tahto vanhempien yhteen palaamisesta ei enää mitä ilmeisimmin vaikuttanut siinä vaiheessa, kun uusi kumppani saapui kuvioihin. Yhdessäkään kirjassa ei eron syynä varsinaisesti ollut uusi kumppani, tai uutta kumppania ei ainakaan voinut tulkita eron syyksi. Uusi aikuinen koettiin kuitenkin turvallisena ja mukavana asiana. Myös uusperhe nähtiin positiivisessa valossa.

”Mitäs jos Kyösti muuttaisi meille, ajattelee Kaisa. Silloin Rikulla ja minulla olisi kaksi kotia ja kaksi äitiä ja kaksi isää ja uusi siskokin. Sitten meitä vasta olisi monta!” (Gyda, Danielsson & Andersson 1973, 27).

Tämä toteamus oli samalla kirjan loppuratkaisu. Kuvassa Kyösti korjaa Rikun polkupyörää heidän keittiössä. Miehellä on paita ja housut, mutta paljaat jalat, joka kertoo eräällä tapaa hänen olevan kuin kotonaan. Riku seisoo vieressä katsomassa ja pitää jalkavainiota kädessään. Vaikka viimeinen lause ei sitä suoraan sanokaan, loppuratkaisuun valittu kuva kertoo lukijalle, että ajatus uusperheestä ei ole hassumpi. Perheen uusi aikuinen on turvallinen ja osallistuva ja ”sitten meitä vasta olisikin monta” näyttäytyy kuvan myötä myös voimavarana.

Vanhempien uudet kumppanit tulivat lasten elämään varsin vähäeleisesti. He vain ilmensivät jostain, eikä heidän tuloaan valmisteltu mitenkään.

”Tällä kertaa isän luona olikin joku vieras lapsi. Hänen nimensä on Mari ja hän on viisi vuotta. Marin äitikin oli siellä. Hänen nimensä on Pirjo ja hän on kauhean pitkä, melkein yhtä pitkä kuin isä. He tulivat sunnuntai-kin käymään.” (Gyda, Danielsson & Andersson 1973, 22).

Eräässä kirjassa lapselle tuli samalla kertaa yllätyksenä isän uusi kumppani, että tämän varsin pitkälle edennyt raskauskin;

*”Vähän ennen jäätelöbaaria he pysähtyvät pienen kaupan eteen.
– Käydäänkö katsomassa tuttuja? isä kysyy ja avaa oven.
Sisällä kaupassa on Tiina. Hänellä on pitkä tumma tukka ja Janne on joskus
nähty hänet isän luona. Tiina tervehtii Jannea hymyillen ja antaa pienen
rusinapaketin.
Isä ja Tiina juttelevat. Äkkiä Janne huomaa, että Tiinalla on samanlainen
pömppövatsa kuin Putkosen Lauralla ennen Viki-vauvan syntymää. Tiinan
vatsassa on varmasti vauva! Ja kun isä taputtaa Tiinan vatsaa, Janne ar-
vaa, että se on isän ja Tiinan vauva.” (Manninen & Kanerva 1986, 18)*

Ratkaisu tuntui melko absurdilta ottaen huomioon sen, että lapselta ei saisi salata isoja asioita, joita esimerkiksi uuden sisarpuolen syntyminen on.

Lapsi elättelee aina toiveita vanhempien yhteen palaamisesta ja joskus varsin pitkäänkin (Taskinen 2001, 12). Vanhemman uusi kumppani särkee tämän toiveen. Ainakin aluksi uuden kumppanin tulisi pidättäytyä asettamasta rajoja ja kasvatusvastuun tulisi olla biologisilla vanhemmilla. Kun vanhemman uusi kumppani on vakiinnuttanut asemansa lapsen elämässä, hän voi alkaa ottaa enemmän vastuuta kasvatuksesta. (Missios 2006, 229). Varsinkin isän uuden kumppanin osa näyttää melko varaukselliselta, sillä pahan äitipuolen leima istuu edelleenkin tiukassa. Tämä voi johtua siitä, että naiset perinteisesti huolehtivat arjesta. Lapsi voi kokea äitipuolen komentelijaksi tai kilpailijaksi, joka vie isän huomion. Isän uusi kumppani ei voi olla toinen äiti, joten hän omaksuu äidinkaltaisia, mutta hieman toisenlaisia rooleja, kuten ystävän, huolehtivan aikuisen, emotionaalisen tuen antajan ja mentorin roolit. (Murtorinne-Lahtinen 2013, 19, 25).

Noin joka kymmenes lapsi elää uusperheessä. Uusperheiden määrä ei kuitenkaan ole kasvanut samassa suhteessa erojen lisääntymisen kanssa. Tilastollisesti uusperheeksi lasetaan talous, jossa on ala-ikäinen lapsi. Kun lapsi täyttää 18 vuotta, perhettä ei enää tilastoida näin. Koska lapsen perhe muodostuu hänen virallisen asuinpaikan mukaan, hän ei voi kuulua etävanhempansa mahdolliseen uuteen perheeseen, näin vaikka viettäisi yhtä paljon aikaa molemmilla biologisilla vanhemmallaan. Lapsella voi siten olla arkielämässään kaksi perhettä, mutta tilastollisesti vain yksi. (Broberg 2010, 20–21).

Hämmästyin, miten helposti kirjoissa kuvailtiin vanhemman uuden kumppanin tuleminen elämään. Kuvakirjojen lapset eivät kokeneet juuri mustasukkaisuutta tai surua, jotka olisivat täysin normaaleita tunteita tilanteessa huolimatta siitä, onko eroa kulunut vähän vai kauan. Sen sijaan he olivat reippaita, neutraaleja tai suhtautumiseltaan epäileväisiä. Mustasukkaisuus oli eräässä kirjassa piilotettu vierastamisen alle. Mielestäni tämä kertoo aiheen ja lapsen tunteiden käsittelyn vaikeudesta nimenomaan kirjoittajan näkökulmasta. Lapselle luetaan kirjaa, jossa lapsi käyttäytyy hyvin, jopa luonnottomasti. Perry Nodelman kuvailee tällaista tilannetta kolonisaatioksi, lasten kirjat ovat aikuiset kirjoittamia ja kuvittamia, joten ne kuvaavat lapsia tavalla, joka miellyttää aikuista parhaiten (Nodelman 1999, 77; Oittinen 26). Uusiin kumppaneihin ei tarinoissa aina ole suhtauduttu näin. Vanhan ajan sadut olivat täynnä ilkeitä äitipuolia. Aikana, jolloin uusperheet lapsen biologisen vanhemman kuoleman vuoksi olivat hyvin tavallisia, tämä on ymmärrettävää. Äitipuolta ei tuolloin ilmaistu lapsen kaverina. Tuhkimo lienee eräs kuvaavimmista saduista tämän ilkeyden ympärillä. Siinä raja biologiseen ja ei biologiseen lapseen on vedetty karkealla ja julmalla tavalla. Loppuratkaisussa pahuus (äitipuoli ja sisarpuolet) saa ansionsa mukaan ja hyvyys (Tuhkimo) palkitaan, eikä kaverivanhemmuudesta ole tietoaakaan.

6 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO

6.1 Tyypillinen eroa käsittelevä kuvakirja

Tutkimuksen kuvakirjat kertoivat melko realistisesti erosta lapselle ja niiden päähenkilöt noudattivat useimmiten samoja reagoititapoja ja tunneskaaloja, joita tutkimusten ja teorioiden perusteella tiedetään lapsen käyvän läpi vanhempiensa eron vuoksi. Tyypillinen eroa käsittelevä kuvakirja kertoo joko pojasta tai lapsesta jonka sukupuolta ei ole sanottu, tai se ei ole selvästi tulkittavissa. Hänellä ei ole sisaruksia eikä hänen ikäänsä ei ole määritelty. Lapsi asuu äidillään, sillä vanhempien ero on jo tapahtunut, mutta huoltajuudesta tai tapaamisista ei ole mitään sopimuksia. Eron syynä ovat vanhempien riidat ja lapsi on hyvin surullinen vanhempien erilleen muuttamisesta. Lopputuloksena on sopeutuminen tilanteeseen ja hyvien puolien löytyminen.

Tyypillisen eroa käsittelevän kuvakirjan kuvitus on realistista ja melko niukkaa, sekä seuraa tarkasti juonen käänteitä, poimien sieltä kohtauksen, jota halutaan painottaa. Kuvat täydentävät kertomusta, eikä niissä ole juuri kaksinaismerkityksiä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Lukutaidoton lapsi pystyy seuraamaan hyvin tarinaa kuvituksen avulla. Kuvat pysähtyivät melko neutraaleihin tarinankohtiin, eivätkä juuri herättäneet itsenäisiä kysymyksiä.

6.2 Muita huomioita

Kirjoissa käsiteltiin tunteita ja annettiin tilaa erityisesti surulle ja ikävälle. Lapsen ongelmallinen tilanne pyrittiin ratkaisemaan lopulta jotenkin. Yleisin ratkaisu olivat positiivisten asioiden löytyminen erosta huolimatta ja sopeutuminen tilanteeseen. Vanhempien riidat olivat yleinen eronaihe, aivan kuten lapsen äidin toimiminen lähivanhempana. Sitä vastoin tapaamisten epämääräisyys oli yllättävää. Suomessa pääsääntöisesti tapaamiset sovitaan – joko lastenvalvojalla tai vanhemmat keskenään – noudattamaan jonkinlaista kaavaa. Kuvakirjoissa huoltajuus oli epämääräistä, eikä tapaamisia ollut sovittu ennalta.

Huumoriin turvautui yksi kirja. Siinä huumorin laji oli ylitsevuotavan liioittelevaa ja kiel-
tämättä aikuisten nolot tavat saivat omatkin suupielet nousemaan hymyyn ja ennen kaik-
kea tunnistamaan oman eroon päättäneen liittoni tyypillisiä riidanaiheita. Lapset tunne-
tusti rakastavat tarinoita, joissa aikuisista tulee vähän höpsöjä ja lapsista fiksumpia. Huu-
moria olisi suonut käytettävän enemmänkin, mutta vakava aihe oli melko hartaudella ku-
vattu. Huumori ei kuitenkaan ole yhtä kuin pelleily tai väheksyntä.

Ystävät ja tärkeät perheen ulkopuoliset aikuiset henkilöt olivat avuksi eron yli pääsemi-
sessä, kuten myös tuttujen asioiden säilyminen. Miltei kaikissa kirjoissa lapset jäivät asu-
maan entiseen kotiinsa, mikä ei välttämättä toteudu todellisuudessa jo taloudellistenkin
seikkojen vuoksi. Kirjoissa ei kuvailtu yhtä poikkeusta lukuun ottamatta taloudellisia on-
gelmiä, jotka ovat kuitenkin yleisiä eron jälkeen (Haataja 2009, 113).

7 TULOSTEN TARKASTELUA

Lasta tukeva ja auttava erokirja oli empaattinen ja toiveikas selviytymistarina, jossa ratkaistiin jokin lapseen, perheeseen tai elämäntilanteeseen liittyvä pulma. Selviytymistä tuki kirjoissa ymmärrys, että on olemassa erilaisia perheitä, eikä voida määritellä yksiselitteisesti mikä on oikea ja hyvä. Ydin-, yksinhuoltaja- ja uusperheen lisäksi on lukuisia variaatioita siitä, mitä ihmiset perheeseen kokevat. Mitä enemmän näitä variaatioita tuotiin kirjoissa julki, sitä helpompaa lapsen oli ylipäättään alkaa kyseenalaistaa erilaisuuden käsitettä.

Vaikka tutkimuksen kirjoissa ero oli aina surullinen tragedia lapselle, toivon ja positiivisuuden näkökulma tuki hyvin sitä faktaa, että vanhempien avioero ei ole yhtä kuin epäonnistuminen, käytöshäiriöt ja ikuinen hylätyksi tuleminen, vaan voi toimia arvokkaana kasvunpaikkana ja voimavarana surusta huolimatta (Sinkkonen 2005, 133). Lapsen maailma oli kirjoissakin lopulta melko suoraviivainen ja vanhempien hyvä ero ennusti lapsen toipumista ja pärjäämistä. Hyvä ero ei kuvakirjoissa ollut yhtä kuin riidaton, vaan se saattoi olla hyvinkin rankka. Vanhemmat ratkaisivat asiansa ja pääsivät sopuun. Lämpö ja päättymätön rakkaus lapseen välittyi ja kirjoissa vakuutettiin, ettei vanhempi lakkaa rakastamasta lastaan. Rakkautta lapseen ei voitane koskaan liikaa korostaa. Tähän teemaan tartuttiin ihailtavasti joka kirjassa.

Kirjoja lukiessa törmäsi väistämättä erääseen eettiseen ristiriitaan. Yli puolessa tapauksista eron syyksi ilmoitettiin vanhempien riidat. Muissakin selityksissä riidat olivat aina välillisesti eron syynä, vaikka jokin muu nostettiin varsinaiseksi. Lapsen odotetaan aina sopimaan riitansa ja toimeen tuleminen kaikenlaisten ihmisten kanssa on tavoiteltu hyve. Hänen kaksi rakkainta auktoriteettiaan ei sellaiseen kuitenkaan kykene. Kuten jo teoriaosuudessa todettiin, Dolton (2005) mukaan lapsen näkökulmasta eron syyt ovat aina väärä, sillä hän ei vielä ymmärrä mitä aikuinen rakkaus pitää sisällään ja miten rakkaus voisi päättyä. Pohdinkin, miten lapsen näkökulmasta käsin voitaisiin kertoa eron syitä hänen ymmärryksensä mukaan. Eräässä kirjassa oli kekseliäällä tavalla kuvailtu vanhempien tulleen allergisiksi toisilleen. Tämä ei tietenkään ole totta, mutta toimii vertauskuvallisena ilmaisuna hyvin.

Yhdessäkään kirjassa lapsi ei joutunut keskelle kolmiodraamaa. Tämä aihe oli selvästi tarkoituksella kierretty, sillä eronkaari oli kuvattu hyvin samalla tavalla kirjojen kesken. Ensin vanhemmat riitelivät, sitten päätettiin erota, muutettiin erilleen ja sopeuduttiin uuteen elämävaiheeseen jonkin aikaa ja jonka jälkeen vasta tuli uusi kumppani. Tämä kolmiodraamattomuus ei ole mielestäni oleellinen puute, sillä ei ole tarkoituksenmukaista kuvata kaikkia mahdollisia variaatioita erotilanteesta, eikä toimia täsmällisenä teoksena kaikille kohderyhmille. Kirjat olivat myös varsin kilttejä muutenkin läpileikkaukseltaan. Missään vanhemmalla ei ollut päihdeongelmaa, eikä perhe joutunut elämään väkivallan, tai sen uhan alla. Vanhemmuus myös aina jatkui hyvänä eron jälkeen, ja vain yhdessä kirjassa äiti unohti tapaamisia.

Eräs tutkimuksen sivuteema oli tarkastella kirjojen aikajanaa ja selvittää onko kerronta muuttunut erojen yleistymisen myötä. Ainoa seikka, joka tuki tätä tilastollista faktaa, oli eroa käsittelevien kuvakirjojen yleistyminen kaksituhatluvulla. Asenteen ja yhteiskunnan muuttumista ei voinut kuitenkaan suoraan nähdä. Lasta tukevan ja auttavan erokirjan tunnusmerkit täytti aivan yhtälailla 70-luvun teos, kuin kolmekymmentä vuotta myöhemmin ilmestynyt, niin kerronnaltaan, ratkaisuiltaan kuin tunnelmaltaan. Ainoastaan muuttunut hius- ja vaatemuoti kertoivat vuosikymmenten vaihtumisesta. Arjen ja elämän kuvaaminen oli myös yhtä realistista ja puhuttelevaa, oli kyseessä sitten symboleillaan pelaava eläinsatu, kuin sekä kuvitukseltaan, että sisällöltään ihmismaailmaan sijoittunut.

Toinen sivuteema oli näkökulman välittyminen. Tutkimuksen kuvakirjoissa tämä oli useimmiten lapsilähtöinen. Poikkeuksiakin löytyi. Eräässä kirjassa lapsen lähihuoltajuus määräytyi isälle, sillä äiti matkusti ammattinsa puolesta niin paljon ja siksi lapsen oli hyvä jäädä isälleen. Äidin kanssa sovitut tapaamiset eivät aina toteutuneet, jonka lisäksi äiti unohti toisinaan kokonaan ottaa lapsen luokseen. Tämä vaikutti oudolta yksityiskohdalta. Kyseisen kirjan oli tehnyt kuitenkin asiantuntijaryhmä, johon kuului mm. psykologi, psykiatri ja sosiaalityöntekijä. Kenties näin haluttiin ravistella sukupuolirooleja tekemällä äidistä ”roiston”, mutta näen erityisen vaaran paikan lukea erosta lapselle kirjaa, jossa tavallisimmin ensisijaisena kiintymyksenkohteena oleva hylkää toistuvasti. Tämä myös sitä ymmärrystä vasten, jonka tiedämme olevan eräs erolapsen kohdalla esiintyvistä teemoista, hylätyksi tulemisen tunne. Asiaa ei mitenkään ratkaistu, vaan lapsen piti mitä ilmeisimmin oppia tulemaan toimeen hylkäämisen kanssa. Teoksen asenteellisuudesta kertonee jotain, että takakannessa mainitaan kirjasta olevan hyötyä vanhempien ja lasten

lisäksi avioerotilanteiden kanssa tekemisiin joutuville ammattihenkilöille. Joutuminen on pakkoa ja negatiivista, eikä mielestäni kovin ammatillista kielenkäyttöä yleisesti ottaen. Kirja on tehty kuitenkin 90-luvulla, jolloin erot olivat jo yleisiä.

Sen sijaan kahden itsekin eronneen äidin teos oli esimerkki hyvästä lapselle suunnatusta erokirjasta. Tarina oli lapsilähtöinen ja se oli kerrottu siten, että lapsi pystyi samaistumaan päähenkilön kokemuksiin turhautumisen tunteisiin. Loppuratkaisu oli uskottava ja se olisi voinut hyvin olla tositarina. Kirjan kuvitus oli iloinen, värikäs ja toivoa herättävä kaikessa runsaudessaan. Hyvin tehty kirja toimi monella tasolla. Lasta tukevan ja auttavan erokirja kykenee voimavarakeskeisyyteen ja empatiaan sortumatta kuitenkaan surkutteluun, sillä pelkkä teorialiedon varaan rakennettu teos ei puhuttele lasta, eikä herätä toivoa.

8 POHDINTA

8.1 Johtopäätökset

Lasta tukevan ja auttavan erokuvakirjan tunnusmerkit kiteytyvät seuraavaan lauseeseen; vaikeuksien kautta voittoon. Hyvässä kirjassa näyttäytyi useita turvan elementtejä. Siinä kerrottiin lapsentajuisesti eron syy, vakuutettiin rakkautta lapseen ja vanhemmuuden jatkuvuutta erosta huolimatta. Kirjassa lapsi sai olla surullinen, vihainen ja ikävöidä, mutta selvisi lopulta hyvin. Eroa ei esitetty vain ikävänä asiana, eikä hyvä kirja sortunut surkutteluun. Lapsi oli myös toimija ja osallinen omassa elämässään. Hyvän erokirjan ei tarvitse olla ammattilaisen kirjoittama, tärkeintä on ymmärrys lapsen näkökulmasta, lapsentajuisesta kerronnasta ja kyky aitoon empatiaan ja lapsen maailman ymmärtämiseen. Tämä lapsen maailman tavoittaminen on avainsanassa, puhutteleeko kirja lasta ja miten.

Ne tunteet, joita tiedetään teorioiden pohjalta lapsen kokevan vanhempien eron vuoksi, olivat hyvin edustettuina. Lapsen uskomaton kyky sopeutua tilanteisiin näyttäytyi vahvana hyvin tehdyssä kirjassa. Uusien hyvien puolien löytyminen oli ehdoton voimavara ja positiivinen sanoma. Lapset näkivät hyödyn kahdessa eri kodissa. Kaksi kotia olikin kaksi kertaa enemmän turvaa, kuin yksi. Toki reissaaminen vanhempien välillä näyttäytyi ajoittain raskaana ja sitä se varmasti onkin. Positiivisten puolien etsiminen ja niiden löytäminen yhdessä lapsen kanssa ovat mielestäni erityisen tärkeitä, sillä lapsi kyllä tietää eron huonot puolet. Äidin kanssa tehtiin erilaisia asioita kuin isän. Isät tuntuivat jopa enemmän osallisilta eron jälkeen, kuin vanhempien ollessa vielä yhdessä.

Yhdessäkään kirjassa lapsi ei joutunut keskelle kolmiodraamaa. Tämä aihe oli selvästi tarkoituksella kierretty, sillä eronkaari oli kuvattu hyvin samalla tavalla kirjojen kesken. Ensin vanhemmat riitelivät, sitten päätettiin erota, muutettiin erilleen ja sopeuduttiin uuteen elämävaiheeseen jonkin aikaa ja jonka jälkeen vasta tuli uusi kumppani. Tämä kolmiodraamattomuus ei ole mielestäni oleellinen puute, sillä ei ole tarkoituksenmukaista kuvata kaikkia mahdollisia variaatioita erotilanteesta, eikä toimia täsmällisenä teoksena kaikille kohderyhmille.

Kirjat olivat myös varsin kilttejä muutenkin läpileikkaukseltaan. Missään vanhemmalla ei ollut päihdeongelmaa, eikä perhe joutunut elämään väkivallan, tai sen uhan alla. Vanhemmuus myös aina jatkui hyvänä eron jälkeen, ja vain yhdessä kirjassa äiti unohti tapaamisia. Kukaan ei kuitenkaan poistunut lapsen elämästä lopullisesti.

8.2 Oman työn arviointi

Tämä opinnäytetyö on pitkän ja muutoksellisen prosessin tulos, sillä kuten mainittu, alkuperäinen suunnitelmani oli tutkia etävanhemmuutta ja nimenomaan niin, että äiti on etävanhempi isän sijaan. Tutkimuksessa kuitenkin käy usein niin, että alussa itsestään selvä ilmiö alkaakin johdatella poikkeavaan suuntaan alkuperäisestä ajatuksesta (Kyrö 2003, 34). Ajatus kuvakirjoista tuli jossain vaiheessa mukaan, sillä halusin tutkia, mitä lapsille kertovat tästä aiheesta. Kun olin päättänyt analysoida nimenomaan kuvakirjoja, otin mukaan perhekäsitteen muuttumisen ajan saatossa. Tahdoin löytää viitteitä siitä, voisiko ajan kuluminen ja perhekäsitteen laajeneminen näkyä myös kirjan kerronnassa. Näitä ei kuitenkaan löytynyt.

Tutkimuksen aloittaminen on prosessi, jossa on tärkeämpää vaihtaa näkökulmaa, kuin jäädä junaamaan paikoilleen. En halunnut itsepäisesti pitää kiinni alkuperäisestä suunnitelmastani, sillä tutkiessani kuvakirjoja palaset loksahdivat paikoilleen ja työstä tuli lopulta sen näköinen, kuin pitikin. Kyrön (2003) mukaan on tavallista, että paneudutaan kirjallisuuden aihealueisiin ja palataan sitten määriteltävään ilmiöön saatujen tietojen pohjalta (Kyrö 2003, 35). Itse opinnäytetyön tekeminen oli hyvin palkitsevaa ja mukansatempaavaa juuri tämän etsimisen ja löytämisen ilon myötä.

Mielestäni onnistuin opinnäytetyöni tekemisessä hyvin. Asettamani aikataulu oli melko tiivis, mutta keskityin opinnäytetyön tekemiseen sitäkin intensiivisemmin. Tämä intensiivisyys tuki myös tutkimuksen luotettavuutta. Mikäli aikataulu olisi ollut huomattavasti löysempi, minun olisi pitänyt jatkuvasti palata lukemaan kirjoja ikään kuin uudelta pohjalta. Nyt kirjojen sisältö nyansseineen pysyi napakasti mielessä. Muistin hyvin millainen kuvitus kirjassa kulloinkin oli ja pystyin palaamaan yksityiskohtiin helposti. Myös tarkka kirjaaminen ylös toimi tärkeänä apuvälineenä.

Mietin tätä työtä tehdessäni, onko minulla kyllin tarvittavaa ammattitaitoa arvioida kirjoja laadullisesti ja perustella tulokset. On aivan eri asia pilkkoa kansien sisällä olevaa aineistoa faktojen perusteella, kuin etsiä teoriapohjaa vasten tietoa tukemaan käsitettä hyvä ero-kirja. Eettinen pohdinta on aina tarpeen tutkimusta tehdessä. Toisaalta tiedon perustelu edellyttää kykyä osoittaa se todeksi riittävällä varmuudella (Kyrö 2003, 64). Kirjojen tunnelmaa arvioidessa

Opinnäyteyöni teoriaosuus ja toisaalta myös kuvakirjojen havainnointi eroteeman kautta pohjautuu asiantuntijoiden löytämälle tiedolle. Sosionomikoulutukseni antaa hyvät eväät dialogin havainnoinnille, jota kirjoittajan ja kuvittajan sekä toisaalta kirjan ja sen lukijan välillä käydään. Myös vuoteni äitinä ja kuvakirjojen suurkulutus tuona aikana, sekä omat havainnot erosta ja sen vaikutuksista lapsiini tukivat tätä tulkinnan kyvykkyyden käsitettä. Kuvakirjat ovat kuitenkin tehty tavallisille ihmisille, eivätkä ole ammattilaisen kirjallisuutta ammattilaiselle. Silloin kuvakirjoja voi arvioida myös aivan tavallinen lukija.

Opinnäytetyön tekeminen prosessina oli hyvin mielenkiintoista. Omaksuin valtavasti uutta tietoa kuvakirjojen tutkimuksen kautta ja luinkin paljon kirjallisuutta myös opinnäytetyön varsinaisen aihepiiriin ulkopuolelta heräämäni kiinnostuksen pohjalta. Opin paljon teknisiä tapoja tehdä näinkin mittavaa työtä – joskus vähän vaikeamman kautta – mutta jos vielä joskus teen vastaavanlaisen työn, on sen rakentaminen huomattavasti helpompaa.

Mikäli tekisin opinnäytetyöni uudelleen, voisin laajentaa tutkimusta kuvakirjojen ulkopuolelle ottamalla mukaan myös haastatteluaineistoa. Tällöin kvantitatiivisen ja sinällään helposti poimittavan materiaalin lisäksi saataisiin arvokasta tietoa esimerkiksi vanhempain raadilta. Kyseinen raati voisi olla itse eron kokenut vanhempi ja arviointiaiheena se, miten hyvin kirja vastaa todellisuutta ja lukisitko sen lapsellesi. Lasten käyttäminen tässä raadissa olisi mielestäni turhan kuormittavaa. Viidentoista kirjan lukeminen ja arviointi, kun kyseessä on kuitenkin yksi ja sama rankka aihe, on lasten kohdalla epäeettistä.

8.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen perustana on aina pyrkimys objektiivisuuteen ja rehellisyyteen. Tämä tieteen ideaali on pysynyt samana jo vuosikymmeniä. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 15). Aloittaessani opinnäytetyötä, pohdin uskottavuuden ja riittävyuden määreitä. Mikä on riittävän suuri otos ja millaiset tutkimuskysymykset asetan ohjaamaan itse tutkimusta, jotta tulos olisi perusteltavissa tarpeeksi hyvin. Vaikka riittävyuden määrittelylle on olemassa konventioita, jää tutkijalle silti omaa pohdittavaa (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 82).

Punnitessani eroa käsittelevien kuvakirjojen hakukriteerejä, olin tietoinen, että haun ulkopuolelle jää joka tapauksessa lukuisa joukko teoksia. Tarkoituksena ei ollut löytää kaikkia eroteeman ympärille rakennettuja kuvakirjoja, vaan ainoastaan ne, jotka löytyvät asianan (avioero) ja kirjaluokan 85.22 (kuvakirja) alta. Tähän kyseiseen hakukriteeriin päädyin vierailtuani Lastenkirjainstituutissa. Etsin eettistä seulaa, jotka voisin hyväksyä tutkimuskriteerien täyttymiseen. Tutkimus, joka perustuu yksión havainnointiin, on kuitenkin aina osin subjektiivinen ja siihen vaikuttaa tutkijan oma tausta. Rajaamalla aineiston ja asettamalla tarkat kysymykset auki kirjoittamisen periaatteella, koen tehneeni näkyväksi ne seikat, joilla työtäni tarkastelen. Velvollisuusetiikan tunnetuimman edustajan, Immanuel Kantin mukaan ihmisen tulee noudattaa moraalia omasta tahdostaan, mutta moraalilla myös velvoittaa ihmistä (Kuula 2006, 22). Tätä velvoittavuutta pidin itsestään selvästi ohjenuorana opinnäytetyöni kaikissa vaiheissa.

Tieteellinen tieto ja arkipäivän tieto eroavat toisistaan kvantifioinnin, ilmiöiden mittauksen vuoksi (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 84). Paula Kyrön (2004) mukaan määrittely ei useinkaan ole suoraviivaista, vaan tutkija joutuu perehtymään ensin aihealueen kirjallisuuteen ja sitten vasta palaamaan ilmiön tarkasteluun. Tutkija perustelee ongelman määrittelyssä tekemiään rajoituksia kirjallisuuden perusteella tekemillään havainnoilla (Kyrö 2004, 35, 42). Näin kävi tässäkin opinnäytetyössä. Jotta löysin tarkat kysymykset, luin ensin aihealueen kirjallisuutta ja sitten hakukriteerit täyttävät kirjat. Näin minulle hahmottui kaava, jolla luotettavimmin poimin tietoja kuvakirjoista ja peilasin sitä teorian tietoon koskien kirjallisuuden tutkimusta ja eroa.

8.4 Kehittämisehdotus ja jatkotutkimusaiheet

Lähdin tekemään tätä opinnäytetyötä oman henkilökohtaisen kiinnostukseni pohjalta, eikä tutkimuksella ollut valmista tilausta itse työelämän puolelta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö opinnäytetyön tuloksia olisi hyödynnettävissä siten. Sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla on useita eri toimijoita ja ammattiryhmiä, jotka ovat pienten lasten kanssa tekemisissä. Lapsille luetaan päivähoidon ja kerhojen lisäksi useissa muissa ammatillisissa organisaatioissa, kuten sairaaloissa, laitos- ja perhehoitopaikoissa. Tämä opinnäytetyö antaa arvokasta tietoa siihen, millaisiin seikkoihin tulisi kiinnittää huomiota valitessa kirjoja opetus- ja auttamistyöhön, tai lapsen tueksi vanhempien eron aikana. Tutkimus on suoraan käytettävissä työelämän tahoon erilaisissa lapsiin, eroon tai kuvakirjojen käyttöön liittyvissä hankkeissa ja projekteissa. Lasta tukevan ja auttavan eroa käsittelevän kuvakirjan ammatillinen kohderyhmä ovat myös, esi- ja alkuopetus.

Opinnäytetyö vastaa kysymykseen miten kuvakirjat kertovat lapsille erosta. Se kuvailee millainen lasta tukevan ja auttavan erokirjan tulisi olla, sisältäen runsaasti tietoa paitsi kuvakirjoista, myös eroista. Tällöin kuvakirjoja voisi käyttää myös aikuisten parissa tehtävään työhön. Erilaiset ryhmät, vaikkapa eroseminaarit voisivat käyttää opinnäytetyön tuloksia hyödykseen miettiessään miten lapselle kerrotaan erosta ja millaista tukea lapsen on hyvä saada. Kuvakirjat ovat yksi tuen muoto, jolloin aikuisen on kyettävä luottamaan kirjan hyvään tasoon.

Opinnäytetyön tulokset kiinnittävät huomiota millaisia seikkoja valittavien kirjojen tulisi sisältää, jotta ne tukisivat lasta mahdollisimman hyvin. Tutkimuksen pohjalta on myös tehtävissä laadukas ja lasta tukeva erosta kertova kuvakirja. Se sisältää kaikki ne elementit yhteen koottuna, jotka tulisi erokirjassa olla. Opinnäytetyö perustelee teoriatietoon nojaten myös sen, millainen ei ole hyvä ja lasta tukeva erokirja. Opinnäytetyössä on aiemminkin tutkinut millainen kuvakirja pitäisi olla. Kiviluoma, Salmén ja Turpeinen (2011) tekivät toiminnallisen opinnäytetyön Kehitysvammainen lapsi päivähoidossa–kuvakirja varhaiskasvatuksen käyttöön. Heidän tavoitteenaan oli tuottaa kehitysvammaisuuden viitekehyksestä käsin kuvakirja. Lopullinen tuotos ei kuitenkaan ollut painettu kuvakirja, vaan ilmestyi sähköisenä. Huuskonen (2011) on puolestaan tehnyt

opinnäytetyön aiheesta, mitä suomenkieliset kuvakirjat kertovat suun terveydestä. Kontio (2007) käsitteli väitöskirjassaan monikulttuurillisuutta lasten kuvakirjoissa. Kuvakirjoista onkin löydettävissä runsaasti erilaisia tutkimuksen kohteita.

Jatkotutkimusaiheena voisi olla kuvakirjojen käyttö terapeuttisena välineenä erilaisissa kriiseissä. Mitä tahansa kuvakirjan, sadun tai musiikin käyttöä lapsen erilaisissa elämäntilanteissa voi tutkia ja löytää lisää uusia menetelmiä ja arvokasta tietoa siitä, miten kuvakirjat kertovat lapsille asioista. Muita mahdollisia tutkimuskohteita voisi olla perhekesityksen muuttuminen kuvakirjoissa vuosikymmenten saatossa. Kuvakirjaa ei tule pitää vain kevyenä viihteenä, sillä kuten tutkimuksessa totesin, sen luonne on olla opettavainen ja toimia tehokkaana välineenä asenteiden ja arvojen iskostamisessa. Kuvakirjat tarjoavat runsaasti tutkittavaa materiaalia myös tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Auvinen, S. 2003. Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa Litmala, M. Lapsen asema erossa. Toinen painos. Helsinki: WSOY. 155–156.
- Broberg, M. 2010. Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väestöntutkimuksen julkaisusarja D 52 / 2010.
- Castrén, A-M. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.
- Curman, B. & Curman, M. 2006. Miten toimia, kun suhteessa ilmenee ongelmia? Teoksessa Hansson, J. & Oscarsson, C. Onnellinen lapsuus. Helsinki: Otava. 222.
- Dolto, F. 2005. Kun vanhemmat eroavat. Helsinki. Eveil-kustannus.
- Havaste, P. 2001. Kotimainen kuvakirja kohti uutta nousukautta. Teoksessa Rättyä, K. & Raussi, R. Tutkiva katse kuvakirjaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 53.
- Heinimaa, E. 2001. Sana, kuva, ääni ja liike. Teoksessa Suojala, M. & Karjalainen, M. Avaa lastenkirja. Helsinki: Lastenkeskus. 142–144.
- Hermansson, E. 2012. Kotineuvola Vanhempien ero lapsen näkökulmasta. Terveyskirjasto. Luettu 24.2.2014. <http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto.fi>
- Huhtala, L. 2003. Kasvun aika. Teoksessa Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. Pieni suuri maailma. Helsinki: Tammi. 38.
- Huiskonen, A. 2011. Älhää pelästyhkö, tohtori, minulla on vain niin hamala hammas-särhy. Suun terveys suomenkielisessä lasten kuvakirjallisuudessa. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Suun terveydenhuollon koulutusohjelma. Savonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Ihonen, M. 2003. Suomalainen lastenkirjallisuus 1800-luvulla. Teoksessa Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. Pieni suuri maailma. Helsinki: Tammi. 12–16.
- Ioannis, M. 2006. Teoksessa Hansson, J. & Oscarsson, C. Onnellinen lapsuus. Helsinki: Otava. 228–229).
- Kaye, F. 2009. The Divorce Doctor. London: Hay House Publishers.
- Kiianmaa, K. 2011. Selviytyvätkö lapset. Luettu 24.2.2014. <http://www.kiianmaa.com>.
- Kiviluoma, M., Salmén, J. & Turpeinen, S. 2011. Kehitysvammainen lapsi päivähoidossa – kuvakirja varhaiskasvatuksen käyttöön. Sosiaali- ja terveysala. Sosiaalialan koulutusohjelma. Saimaan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

- Kontio, E. 2007. Monikulttuurillisuus lasten kuvakirjoissa. Varhaiskasvatuksen laitos. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu – tutkielma.
- Kuronen, M. 2003. Eroon ja yhteyteen. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. Perhe murroksessa. Helsinki: Gaudeamus. 104.
- Kuronen, M. & Hokkanen, T. Vanhemmuuspuhe ja sukupuolten tutkimisen vaikeus. Teoksessa Notko, M. & Sevón, E. Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press / Palmelia. 27
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kyrö, P. 2004. Tutkimusprosessi valintojen polkuna. Tampere: Tampereen yliopisto, ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Laukka, M. 2001. Kuvakirjan vuosikymmenet. Teoksessa Rättyä, K. & Raussi, R. Tutkiva katse kuvakirjaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 27–29.
- Lipponen, P. & Wesaniemi, P. (toim.) 2005. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Litmala, M. 2003. Lapsi erossa – empiirisiä kuvaajia. Teoksessa Litmala, M. Lapsen asema erossa. Toinen painos. Helsinki: WSOY. 6.
- Murtorinne-Lahtinen, M. 2013. Hyvä paha äitipuoli. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Nätkin, R. 2003. Historia nykyisessä. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. Perhe murroksessa. Helsinki: Gaudeamus. 16.
- Oittinen, R. 2004. Kuvakirja kääntäjän kädessä. Helsinki. Lastenkeskus.
- Oittinen, R. 2001. Kääntäjä kääntää kuvia. Teoksessa Rättyä, K. & Raussi, R. Tutkiva katse kuvakirjaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 57–142.
- Rajalin, M. 2003. Sodan jälkeen suuri murros. Teoksessa Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. Pieni suuri maailma. Helsinki: Tammi. 158.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Tampereen Yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos / Sosiaalityö. Väitöskirja.
- Sinkkonen, J. 2005. Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja. 125–133.
- Taskinen, S. 2005. Lasten tukeminen erotilanteissa. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja. 11–23, 138–147.
- Valjakkala, E. 2003. Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Litmala, M. Lapsen asema erossa. Toinen painos. Helsinki: WSOY. 39–74.
- Wallerstein, J. Lewis, J. & Blakeslee, S. Avioeron perintö. Eron lapset aikuisina. Helsinki. Gummerus.

Wesaniemi, P. 2005. Lapsen paras – vanhempien viisaus. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja. 15.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimusaineiston lasten kuvakirjat

Tekijä	Vuosi	Teos	Kustannuspaikka ja kustantaja
Cole, B.	1998	Avioerotus	Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy
Danielsson, T. & Gydal, M.	1973	Pasi ja Kaisan perhe	Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
Eyen, C.	2005	Pikkusuden kaksi kotia	Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy
Grahn, A.	2009	Siili ja taikakorut	Turku: Finepress Oy
Gray, K.	2010	Rakkausliima	Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy
Huuskonen, O.	2007	Piksu Pikkusimpukan elämänmuutos	Huittinen: MinunKirjani.com / Tmi Jarno Vasamaa
Kummu, E.	2012	Puhelias Elias	Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
Manninen, K.	1986	Yksin kaksin ystävinä	Helsinki: Otava
Oinonen, M.	2002	Mimmi Manteli	Helsinki: WSOY
Rinnevuori, E.	2013	Pasin kaksi kotia	Tampere: Lumikki-kustannus / Team Rinnevuori Oy
Tarpila, J. (toim.)	1996	Juholla on kaksi kotia. Puhutaan avioerosta lapsen kanssa	Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava
Tonteri, M.	2011	Okko Oravan kaksi pesää	Helsinki: Lastenkeskus
Viljakainen, T.	1987	Isä pupu lähtee	Porvoo: WSOY
Walsh, M.	2013	Minulla on kaksi kotia	Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo
Weninger, B.	1995	Nähdään taas isä	Helsinki: Lastenkeskus